

## บทที่ 2

### เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดการเรียนรู้ ด้านนวัตกรรมชุมชนเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทั้งนี้เพื่อเป็นพื้นฐานในการจัดกิจกรรมการวิจัย เรื่อง นวัตกรรมชุมชนเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามหัวข้อ ต่อไปนี้

1. แนวคิดด้านนวัตกรรม
2. แนวคิดด้านกระบวนการเรียนรู้
3. ทฤษฎีการเรียนรู้
4. แนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต
5. แนวคิดการศึกษาตามอัชฌาศัย
6. แนวคิดในการสร้างและใช้นวัตกรรมทางสังคม
7. แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนหรือประชาชน
8. การจัดการความรู้ในชุมชน
9. แนวคิดชุมชนเข้มแข็ง
10. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559)
11. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
12. หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
13. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
  - 13.1 งานวิจัยในประเทศ
  - 13.2 งานวิจัยต่างประเทศ
14. กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการวิจัย เรื่อง นวัตกรรมชุมชนเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต ในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษารายละเอียดแต่ละหัวข้อ ดังต่อไปนี้

## แนวคิดด้านนวัตกรรม

ในการที่จะพัฒนาท้องถิ่นหรือชุมชน ให้ประสบผลสำเร็จและมีความยั่งยืน ต้องอาศัยหลากหลายวิธีในการดำเนินการ นวัตกรรมเป็นกระบวนการที่จะทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง ความยั่งยืนเป็นแนวทางในการดำเนินงานที่ทำให้องค์กรบรรลุเป้าหมายหรือประสบผลสำเร็จ

### 1. ความหมายของนวัตกรรม

นวัตกรรม หมายถึง การทำสิ่งต่างๆ ด้วยวิธีใหม่ๆ หรือหมายถึงการเปลี่ยนแปลงทางความคิด การผลิต กระบวนการหรือองค์กรไม่ว่าการเปลี่ยนแปลงนั้นจะเกิดขึ้นจากการปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงอย่างถอนรากโคนหรือการพัฒนาต่อยอด ทั้งนี้ก็มีการแยกแยะความแตกต่างอย่างชัดเจน ระหว่างการประดิษฐ์ คิดค้น ความคิดริเริ่มและนวัตกรรม อันหมายถึง ความคิดริเริ่มที่นำมาประยุกต์ใช้อย่างสัมฤทธิ์ผล (McKeown, 2008 : 2) และในหลายสาขา เชื่อกันว่าการที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งจะเป็นนวัตกรรมได้นั้น จะต้องมีความแปลกใหม่อย่างเห็นได้ชัดและไม่เป็นแค่เพียงการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ เป็นต้นว่าในด้านศิลปะ เศรษฐศาสตร์ เศรษฐกิจ และนโยบายของรัฐในเชิงเศรษฐศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงจะต้องเพิ่มมูลค่า มูลค่าของลูกค้านำหรือมูลค่าของผู้ผลิต เป้าหมายของนวัตกรรมคือการเปลี่ยนแปลงในเชิงบวก เพื่อให้สิ่งต่างๆ เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น

เสาวนีย์ สิกขาบัณฑิต (2528 : 95) ให้ความหมาย “นวัตกรรม” ว่า คำว่า “นวัตกรรม” หรือ นวัตกรรม มาจากคำภาษาอังกฤษว่า “Innovation” โดยคำว่านวัตกรรมมีรูปศัพท์เดิมมาจาก ภาษาบาลี คือ นว + อดต + กรรม กล่าวคือ นว แปลว่า ใหม่ อดต แปลว่า ตัวเอง และกรรม แปลว่า การกระทำ เมื่อรวมคำ นว มาสนธิกัน อดต จึงเป็นนวัตกรรม มาสมาสกับกรรม จึงเป็นคำว่า นวัตกรรม แปลตามรากศัพท์เดิมว่า “การกระทำที่ใหม่ของตนเองหรือการกระทำของตนเองที่ใหม่”

Hughes. (1971 : 21) อธิบายว่า นวัตกรรม เป็นการนำวิธีการใหม่ๆ มาปฏิบัติ หลังจากได้ผ่านการทดลองหรือได้รับการพัฒนามาเป็นขั้นๆแล้ว โดยมีขั้นตอน ดังนี้

1. การคิดค้น (Invention)
2. การพัฒนา (Development)
3. การนำไปปฏิบัติจริง ซึ่งมีความแตกต่างจากการปฏิบัติที่เคยปฏิบัติมา

Rogexs. (1983 : 6) ได้ให้ความหมายของคำว่า นวัตกรรม (Innovation) ว่า นวัตกรรม คือ ความคิด การกระทำหรือวัตถุใหม่ ซึ่งถูกรับรู้ว่าเป็นสิ่งใหม่ๆ ด้วยตัวบุคคล แต่ละคนหรือหน่วยอื่นๆ ของการยอมรับในสังคม (Innovation is a New Idea, Practice or Object, that is Perceived as Now by the Individual or Other Unit of Adoption)

ดังนั้น นวัตกรรมอาจหมายถึงสิ่งใหม่ๆ ดังต่อไปนี้ 1. สิ่งใหม่ที่ไม่เคยมีผู้ใดเคยทำมาก่อนเลย 2. สิ่งใหม่ที่เคยทำมาแล้วในอดีต แต่ได้มีการรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่ และ 3. สิ่งใหม่ที่มีการพัฒนามาจากของเก่าที่มีอยู่เดิม

## 2. เกณฑ์การพิจารณาว่าสิ่งใดเป็นนวัตกรรม

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2547 : 23) ได้ให้เกณฑ์การพิจารณาว่าสิ่งใดเป็นนวัตกรรมไว้ 4 ประการ คือ

2.1 นวัตกรรมจะต้องเป็นสิ่งใหม่ทั้งหมด หรือบางส่วนอาจเป็นของเก่าใช้ไม่ได้ผลในอดีตแต่นำมาปรับปรุงใหม่ หรือเป็นของปัจจุบันที่เรานำมาปรับปรุงให้ดีขึ้น

2.2 มีการนำวิธีการจัดระบบมาใช้ โดยพิจารณาองค์ประกอบทั้งส่วนข้อมูล ที่นำเข้าไปในกระบวนการและผลลัพธ์ โดยกำหนดขั้นตอนการดำเนินการให้เหมาะสมก่อนที่จะทำการเปลี่ยนแปลง

2.3 มีการพิสูจน์ด้วยการวิจัยหรืออยู่ระหว่างการวิจัยว่า “สิ่งใหม่” นั้นจะช่วยแก้ปัญหาและการดำเนินงานบางอย่างได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงเกินกว่าเดิม

2.4 ยังไม่เป็นส่วนหนึ่งของระบบงานในปัจจุบันหาก “สิ่งใหม่” นั้นได้รับการเผยแพร่และยอมรับจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบงานที่ดำเนินอยู่ในขณะนั้น ไม่ถือว่าสิ่งใหม่นั้นเป็น นวัตกรรมแต่จะเปลี่ยนสภาพเป็นเทคโนโลยีอย่างเต็มที่

## 3. ประเภทของนวัตกรรม

### 3.1 แบ่งตามลักษณะของการสร้างนวัตกรรม

3.1.1 นวัตกรรมส่วนเพิ่ม (Incremental Innovation)

3.1.2 นวัตกรรมที่เพื่งค้นพบ (Breakthrough Innovation)

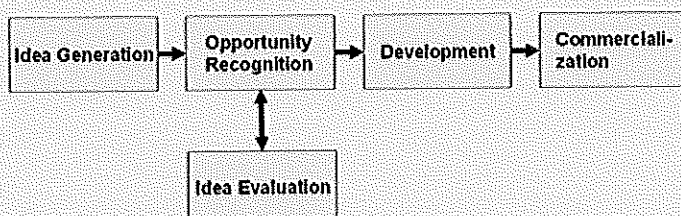
### 3.2 แบ่งตามลักษณะการใช้นวัตกรรม

3.2.1 นวัตกรรมผลิตภัณฑ์ (Product Innovation)

3.2.2 นวัตกรรมกระบวนการ (Process Innovation)

## แนวคิดด้านกระบวนการเรียนรู้

### 1. กระบวนการทางนวัตกรรม (Innovation Process)



#### แผนภาพที่ 1 กระบวนการทางนวัตกรรม

### 1.1 การค้นหาความคิดใหม่ : Idea Generation 6 แหล่งที่มาของความคิดที่เป็นนวัตกรรม

- 1.1.1 ความรู้ใหม่
- 1.1.2 การใช้ประโยชน์จากความคิดของลูกค้า
- 1.1.3 การเรียนรู้จากกลุ่มผู้ใช้ที่มีหัวก้าวหน้า
- 1.1.4 การออกแบบที่เข้าถึงใจคน
- 1.1.5 ฝ่ายวิจัยและพัฒนา
- 1.1.6 นวัตกรรมจากภายนอกองค์กร

### 1.2 การรับรู้ถึงโอกาส : Opportunity Recognition

“สิ่งที่สำคัญก็คือ เราต้องฉลาดพอที่จะรับรู้ว่ สิ่งนั้นจะเป็นการค้นพบที่ยิ่งใหญ่เมื่อเราเห็นมันอยู่ตรงหน้า” (Norman Augustine) หลักการรับรู้โอกาสด้วย “แผนผังอรรถประโยชน์”

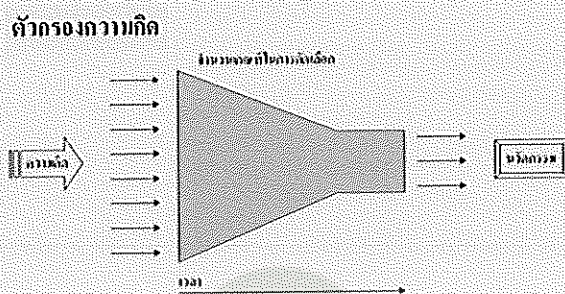
- 1.2.1 นวัตกรรมสร้างอรรถประโยชน์มากที่สุดในด้านใดได้บ้าง
- 1.2.2 อรรถประโยชน์นั้นมากกว่าหรือน้อยกว่าเทคโนโลยีของผู้อื่นเพียงใด
- 1.2.3 อรรถประโยชน์ใดมีความสำคัญมากที่สุด
- 1.2.4 สามารถปรับเปลี่ยนแนวคิดเพื่อสร้างนวัตกรรมที่เป็นอรรถประโยชน์

สูงสุดได้อย่างไร

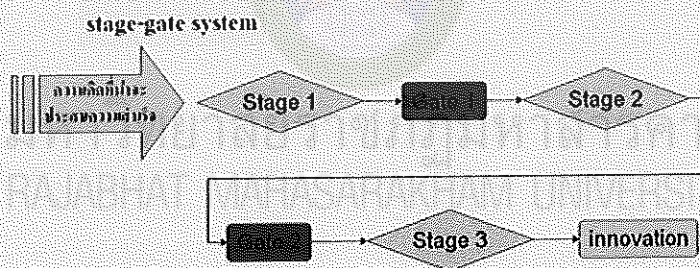
1.3 การประเมินความคิด : Idea Evaluation

- 1.3.1 ความเหมาะสมของนวัตกรรมกับกลยุทธ์ขององค์กร
- 1.3.2 ความสามารถด้านเทคนิคขององค์กรในการสร้างนวัตกรรม
- 1.3.3 ความสามารถทางด้านธุรกิจที่ส่งผลให้นวัตกรรมประสบความสำเร็จ

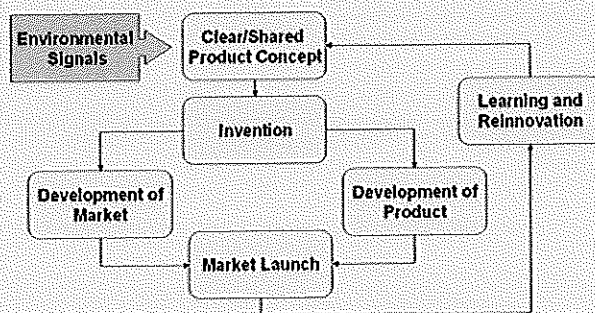
1.4 การพัฒนานวัตกรรม : Development



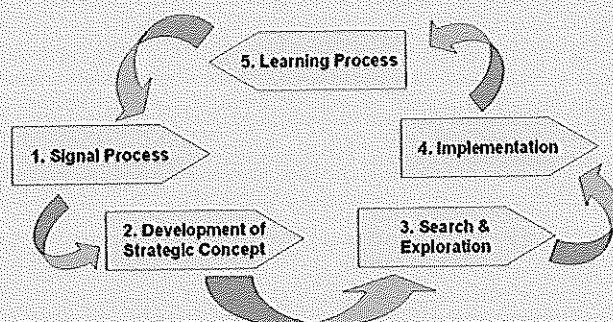
แผนภาพที่ 2 ตัวกรองความคิด



แผนภาพที่ 3 ระบบแบบ “ขั้นตอนและประตู (Stage-gate System)



แผนภาพที่ 4 การพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์ (Product Innovation)



### แผนภาพที่ 5 การพัฒนานวัตกรรมกระบวนการ (Process Innovation)

การนำนวัตกรรมเข้าสู่ตลาด : Commercialization

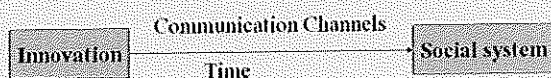
1. การวิเคราะห์จุดคุ้มทุน (Breakeven Analysis)
2. การวิเคราะห์กระแสเงินสดคิดลด (Discounted Cash Flow Analysis)

#### 1.5 การแพร่กระจายนวัตกรรม (Diffusion of innovation)

Everette M. Rogers (1983 : 57) ได้ให้ความหมายคำว่า การแพร่กระจาย หรือ "Diffusion" ดังต่อไปนี้ "การแพร่กระจาย คือ กระบวนการ ซึ่งนวัตกรรมถูกสื่อสารผ่านช่องทางในช่วงเวลาหนึ่งระหว่างสมาชิกต่างๆ ที่อยู่ในระบบสังคม (Diffusion is the Process by Which an Innovation is Communicated Through Certain Channels Overtime Among the Members of a Social Systems)

#### 1.6 ส่วนประกอบของการแพร่กระจายนวัตกรรม

- 1.6.1 นวัตกรรม (Innovation)
- 1.6.2 ช่องทางการสื่อสาร (Communication Channels)
- 1.6.3 ช่วงระยะเวลาหนึ่ง (Time)
- 1.6.4 ระบบสังคม (Social System)



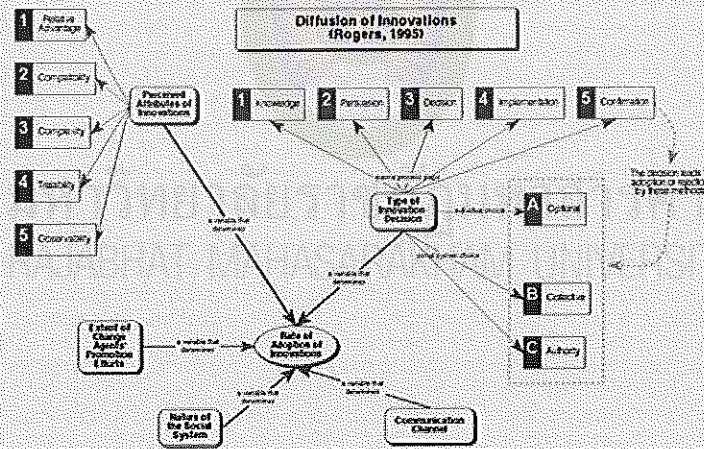
### แผนภาพที่ 6 การแพร่กระจายนวัตกรรม

**1.7 ขั้นตอนการยอมรับนวัตกรรม (Adoption Process)**

- 1.7.1 ขั้นต้นตัวหรือรับทราบ (Awareness)
- 1.7.2 ขั้นสนใจ (Interest)
- 1.7.3 ขั้นประเมินผล (Evaluation)
- 1.7.4 ขั้นทดลอง (Trial)
- 1.7.5 ขั้นยอมรับปฏิบัติ (Adoption)

**1.8 กระบวนการตัดสินใจนวัตกรรม (Innovation Decision Process)**

- 1.8.1 ขั้นความรู้ (Knowledge)
- 1.8.2 ขั้นชักชวน (Persuasion)
- 1.8.3 ขั้นตัดสินใจ (Decision)
- 1.8.4 การตัดสินใจใช้ (Implementation)
- 1.8.5 ขั้นยืนยัน (Confirmation)



แผนภาพที่ 7 กระบวนการตัดสินใจนวัตกรรม

**1.9 ประเภทการยอมรับนวัตกรรม (Adopter Categories)**

- 1.9.1 Innovators (Venturesome)
- 1.9.2 Early adopters (Respectable)
- 1.9.3 Early majority (Deliberate)
- 1.9.4 Late majority (Sceptical)
- 1.9.5 Laggards (Traditional)

### 1.10 คุณลักษณะของนวัตกรรมที่มีอิทธิพลต่อการยอมรับ

- 1.10.1 ผลประโยชน์ที่ได้รับจากนวัตกรรม (Relation Advantage)
- 1.10.2 การเข้ากันได้ดีกับสิ่งที่มีอยู่เดิม (Compatibility)
- 1.10.3 ความซับซ้อน (Complexity)
- 1.10.4 การทดลองได้ (Trial Ability)
- 1.10.5 การสังเกตได้ (Observe Ability)

## 2. นวัตกรรมการศึกษา

### 2.1 นวัตกรรมมีความสำคัญต่อการศึกษาหลายประการ ได้แก่

2.1.1 เพื่อให้ทันสมัยต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี และสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

2.1.2 เพื่อแก้ไขปัญหาทางการศึกษาบางอย่างที่เกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ

2.1.3 เพื่อแก้ไขปัญหาทางการศึกษาในบาง เรื่อง เช่น ปัญหาที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับจำนวนผู้เรียนที่มากขึ้น การพัฒนาหลักสูตรให้ทันสมัยการผลิตและพัฒนาสื่อใหม่ๆ ขึ้นมา

2.1.4 เพื่อตอบสนองการเรียนรู้ของมนุษย์ให้เพิ่มมากขึ้นด้วยระยะเวลาที่สั้นลง

2.1.5 การใช้นวัตกรรมมาประยุกต์ในระบบการบริหารจัดการด้านการศึกษาที่มีส่วนช่วยให้การใช้ทรัพยากรการเรียนรู้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

### 2.2 สาเหตุการเกิดขึ้นของนวัตกรรมการศึกษา

2.2.1 การเพิ่มปริมาณของผู้เรียน

2.2.2 การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีเป็นไปอย่างรวดเร็ว

2.2.3 การเรียนรู้ของผู้เรียนมีแนวโน้มในการเรียนรู้ด้วยตนเองมากขึ้น

2.2.4 ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศและเทคโนโลยีโทรคมนาคม

### 2.3 ขอบข่ายนวัตกรรมทางการศึกษา

2.3.1 การจัดการเรื่องการสอนด้วยวิธีการใหม่ๆ

2.3.2 เทคนิควิธีการสอนแบบต่างๆ ที่ไม่เคยมีการทำมาก่อน

2.3.3 การพัฒนาสื่อใหม่ๆ เข้ามาใช้ในการบวนการเรียนการสอน

2.3.4 การใช้เทคโนโลยีด้านคอมพิวเตอร์มาปรับใช้ในระบบการเรียนการสอนในระบบทางไกลและการเรียนด้วยตัวเอง



2.3.5 วิธีการในการออกแบบหลักสูตรใหม่ๆ

2.3.6 การจัดการด้านการวัดผลแบบใหม่

## 2.4 ประเภทของนวัตกรรมการศึกษา

2.4.1 นวัตกรรมทางด้านหลักสูตร เช่น หลักสูตรบูรณาการ หลักสูตรรายบุคคล หลักสูตรกิจกรรมและประสบการณ์และหลักสูตรท้องถิ่น

2.4.2 นวัตกรรมการเรียนการสอน เช่น การสอนแบบศูนย์การเรียนรู้ กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ การสอนแบบเรียนรู้ร่วมกัน และการเรียนผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต

2.4.3 นวัตกรรมสื่อการสอน เช่น CAI (Computer Assisted Instruction), WBI (Web Based Instruction), WBT (Web Based Training), VCD (Video Compact Disc), Webquest and Weblog

2.4.4 นวัตกรรมการประเมินผล เช่น การพัฒนาคลังข้อสอบ การลงทะเบียนผ่านทางเครือข่ายคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต การใช้บัตรสมาร์ตการ์ด เพื่อการใช้บริการของสถาบันการศึกษา เช่น การใช้คอมพิวเตอร์ในการตัดเกรด

2.4.5 นวัตกรรมการบริหารจัดการ เช่น ฐานข้อมูล นักเรียน นักศึกษา ฐานข้อมูล คณะอาจารย์และบุคลากรในสถานศึกษา ด้านการเงิน บัญชี พัสดุ และครุภัณฑ์

## ทฤษฎีการเรียนรู้ (Learning Theory)

การเรียนรู้คือกระบวนการที่ทำให้คนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ความคิด คนสามารถเรียนรู้ได้จากการได้ยินการสัมผัส การอ่าน การใช้เทคโนโลยี การเรียนรู้ของเด็กและผู้ใหญ่จะต่างกัน เด็กจะเรียนรู้ด้วยการเรียนในห้อง การซักถาม ผู้ใหญ่มักเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ที่มีอยู่ แต่การเรียนรู้จะเกิดขึ้นจากประสบการณ์ที่ผู้สอนนำเสนอ โดยการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนและผู้เรียน ผู้สอนจะเป็นผู้ที่สร้างบรรยากาศทางจิตวิทยาที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ ที่จะให้เกิดขึ้นเป็นรูปแบบใดก็ได้เช่น ความเป็นกันเอง ความเข้มงวดกวดขัน หรือความไม่มีระเบียบวินัย สิ่งเหล่านี้ผู้สอนจะเป็นผู้สร้างเงื่อนไข และสถานการณ์เรียนรู้ให้กับผู้เรียน ดังนั้น ผู้สอนจะต้องพิจารณาเลือกรูปแบบการสอน รวมทั้งการสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียน

### 1. การเรียนรู้ตามทฤษฎีของ Bloom (Bloom's Taxonomy)

Bloom ได้แบ่งการเรียนรู้เป็น 6 ระดับ ดังนี้

- 1.1 ความรู้ที่เกิดจากความจำ (Knowledge) ซึ่งเป็นระดับล่างสุด
- 1.2 ความเข้าใจ (Comprehend)
- 1.3 การประยุกต์ (Application)
- 1.4 การวิเคราะห์ (Analysis) สามารถแก้ปัญหา ตรวจสอบได้
- 1.5 การสังเคราะห์ (Synthesis) สามารถนำส่วนต่างๆ มาประกอบเป็นรูปแบบใหม่ได้ให้แตกต่างจากรูปเดิม เน้นโครงสร้างใหม่
- 1.6 การประเมินค่า (Evaluation) วัดได้ และตัดสินใจว่าจะไรถูกหรือผิด ประกอบการตัดสินใจบนพื้นฐานของเหตุผลและเกณฑ์ที่แน่ชัด

## 2. การเรียนรู้ตามทฤษฎีของเมเยอร์ (Mayor)

ในการออกแบบสื่อการเรียนการสอน การวิเคราะห์ความจำเป็นเป็นสิ่งสำคัญ และตามด้วยจุดประสงค์ของการเรียน โดยแบ่งออกเป็นย่อยๆ 3 ส่วนด้วยกัน

- 2.1 พฤติกรรม ควรชี้ชัดและสังเกตได้
- 2.2 เงื่อนไข พฤติกรรมสำเร็จได้ควรมีเงื่อนไขในการช่วยเหลือ
- 2.3 มาตรฐาน พฤติกรรมที่ได้นั้นสามารถอยู่ในเกณฑ์ที่กำหนด

## 3. การเรียนรู้ตามทฤษฎีของบรูเนอร์ (Bruner)

- 3.1 ความรู้ถูกสร้างหรือหล่อหลอมโดยประสบการณ์
- 3.2 ผู้เรียนมีบทบาทรับผิดชอบในการเรียน
- 3.3 ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความหมายขึ้นมาจากแง่มุมต่างๆ
- 3.4 ผู้เรียนอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เป็นจริง
- 3.5 ผู้เรียนเลือกเนื้อหาและกิจกรรมเอง
- 3.6 เนื้อหาควรถูกสร้างในภาพรวม

## 4. การเรียนรู้ตามทฤษฎีของไทเลอร์ (Tylor)

- 4.1 ความต่อเนื่อง (Continuity) หมายถึง ในวิชาทักษะ ต้องเปิดโอกาสให้มีการฝึกทักษะในกิจกรรมและประสบการณ์บ่อยๆ และต่อเนื่องกัน
- 4.2 การจัดช่วงลำดับ (Sequence) หมายถึง หรือการจัดสิ่งที่มีความง่าย ไปสู่สิ่งที่มีความยาก ดังนั้น การจัดกิจกรรมและประสบการณ์ ให้มีการเรียงลำดับก่อนหลัง เพื่อให้ได้เรียนเนื้อหาที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

4.3 บูรณาการ (Integration) หมายถึง การจัดประสบการณ์จึงควรเป็นในลักษณะที่ช่วยให้ผู้เรียน ได้เพิ่มพูนความคิดเห็นและได้แสดงพฤติกรรมที่สอดคล้องกัน เนื้อหาที่เรียนเป็นการเพิ่มความสามารถทั้งหมดของผู้เรียนที่จะได้ใช้ประสบการณ์ได้ในสถานการณ์ต่างๆ กัน ประสบการณ์การเรียนรู้ จึงเป็นแบบแผนของปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ระหว่างผู้เรียนกับสถานการณ์ที่แวดล้อม

## 5. ทฤษฎีการเรียนรู้ 8 ขั้นของกาเย่ (Gagne)

5.1 การจูงใจ (Motivation Phase) การคาดหวังของผู้เรียนเป็นแรงจูงใจในการเรียนรู้

5.2 การรับรู้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ (Apprehending Phase) ผู้เรียนจะรับรู้สิ่งที่สอดคล้องกับความตั้งใจ

5.3 การปรุงแต่งสิ่งที่รับรู้ไว้เป็นความจำ (Acquisition Phase) เพื่อให้เกิดความจำระยะสั้นและระยะยาว

5.4 ความสามารถในการจำ (Retention Phase)

5.5 ความสามารถในการระลึกถึงสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปแล้ว (Recall Phase)

5.6 การนำไปประยุกต์ใช้กับสิ่งที่เรียนรู้ไปแล้ว (Generalization Phase)

5.7 การแสดงออกพฤติกรรมที่เรียนรู้ (Performance Phase)

5.8 การแสดงผลการเรียนรู้กลับไปยังผู้เรียน (Feedback Phase) ผู้เรียนได้รับทราบผลเร็วจะทำให้มีผลดีและประสิทธิภาพสูง

## 6. องค์ประกอบที่สำคัญที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้จากแนวคิดนักการศึกษา กาเย่ (Gagne)

6.1 ผู้เรียน (Learner) มีระบบสัมผัสและระบบประสาทในการรับรู้

6.2 สิ่งเร้า (Stimulus) คือ สถานการณ์ต่างๆ ที่เป็นสิ่งเร้าให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้

6.3 การตอบสนอง (Response) คือ พฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้

## 7. การสอนด้วยสื่อตามแนวคิดของกาเย่ (Gagne)

7.1 เร้าความสนใจ มีโปรแกรมที่กระตุ้นความสนใจของผู้เรียน เช่น ใช้การ์ตูนหรือกราฟิกที่ดึงดูดสายตา

7.2 ความอยากรู้อยากเห็นจะเป็นแรงจูงใจให้ผู้เรียนสนใจในบทเรียน การตั้งคำถามก็เป็นอีกสิ่งหนึ่ง

7.3 บอกวัตถุประสงค์ ผู้เรียนควรทราบถึงวัตถุประสงค์ ให้ผู้เรียนสนใจในบทเรียนเพื่อให้ทราบว่าบทเรียนเกี่ยวกับอะไร

7.4 กระตุ้นความจำผู้เรียน สร้างความสัมพันธ์ในการโยงข้อมูลกับความรู้ที่มีอยู่ก่อน เพราะสิ่งนี้สามารถทำให้เกิดความทรงจำในระยะยาวได้เมื่อได้โยงถึงประสบการณ์ผู้เรียน โดยการตั้งคำถามเกี่ยวกับแนวคิดหรือเนื้อหาอื่นๆ

7.5 เสนอเนื้อหา ขั้นตอนนี้จะเป็นการอธิบายเนื้อหาให้กับผู้เรียน โดยใช้สื่อชนิดต่างๆ ในรูป กราฟิก หรือเสียงและวิดีโอ

7.6 การยกตัวอย่าง การยกตัวอย่างสามารถทำได้โดยยกกรณีศึกษา การเปรียบเทียบเพื่อให้เข้าใจได้ซาบซึ้ง

7.7 การฝึกปฏิบัติ เพื่อให้เกิดทักษะหรือพฤติกรรม เป็นการวัดความเข้าใจว่าผู้เรียนได้เรียนถูกต้อง เพื่อให้เกิดการอธิบายซ้ำเมื่อรับสิ่งที่ผิด

7.8 การให้คำแนะนำเพิ่มเติม เช่น การทำแบบฝึกหัด โดยมีคำแนะนำ

7.9 การสอบ เพื่อวัดระดับความเข้าใจ

7.10) การนำไปใช้กับงานที่ทำการทำสื่อควรมี เนื้อหาเพิ่มเติมหรือหัวข้อต่างๆ ที่ควรจะมีเพิ่มเติม

### แนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต

การเรียนรู้ตลอดชีวิตในฐานะที่เป็นยุทธศาสตร์การศึกษา เกิดขึ้นเมื่อประมาณกว่า 30 ปีมาแล้ว ภายใต้ความหมายของ OECDUNESCO และสภายุโรป (Council of Europe) เป็นการสนองต่อความบกพร่องที่เกิดขึ้นในอดีต ในขณะที่บุคคลเรียนรู้ตลอดเวลาที่ยังมีชีวิตอยู่ โอกาสทางการศึกษามีขีดจำกัดในช่วงเริ่มแรกของชีวิต ที่ครอบงำโครงการศึกษาที่เป็นทางการ (Formal Education) จึงมีความจำเป็นที่จะให้โอกาสที่สองแก่คนที่ไม่ได้รับโอกาสทางการศึกษา ในช่วยวัยเด็กและวัยรุ่น การเรียนรู้ตลอดชีวิตไม่เพียงหมายถึงการศึกษาผู้ใหญ่ (Adult Education) เท่านั้น แต่ยังครอบคลุมการเรียนรู้ทุกรูปแบบตลอดช่วงชีวิตอีกด้วย

#### 1. การเรียนรู้ตลอดชีวิตต้องมีมุมมองแบบองค์รวม (Comprehensive View)

ที่ครอบคลุมกิจกรรมการเรียนรู้ทุกด้าน โดยมีเป้าหมายที่จะปรับปรุงความรู้และความสามารถในการแข่งขันของบุคคลที่ปรารถนาเข้าในกิจกรรมการเรียนรู้ คุณลักษณะ 4 ประการของแนวคิดการเรียนรู้

1.1 มีมุมมองอย่างเป็นระบบ สิ่งนี้คือคุณลักษณะที่พิเศษที่สุดของการเรียนรู้ตลอดชีวิต กรอบแนวคิด การเรียนรู้ ที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบที่มีความเชื่อมโยงกัน ซึ่งครอบคลุมวงจรชีวิตทั้งหมดและประกอบด้วย รูปแบบต่างๆ ของการเรียนรู้ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

1.2 มีผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง มีการเปลี่ยนจากมุ่งเน้นด้านอุปทาน (Supply) เป็นศูนย์กลางในรู้แบบการจัดการศึกษาเชิงสถาบันที่เป็นทางการไปสู่ด้านอุปสงค์ (Demand) ที่ตอบสนองความต้องการของผู้เรียนเป็นหลัก

1.3 มีแรงจูงใจที่จะเรียน ซึ่งเป็นพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการเรียนรู้ที่มีความต่อเนื่องตลอดชีวิต ทั้งนี้ต้องมุ่งเน้นที่จะพัฒนาขีดความสามารถในการเรียนรู้ที่จะเรียนรู้ด้วยตนเองและการเรียนรู้ที่ตนเองเป็นผู้ชี้นำ

1.4 มีวัตถุประสงค์ของนโยบายการศึกษาที่หลากหลาย มุมมองวงจรชีวิตที่ให้ความสำคัญกับเป้าหมายการศึกษาที่หลากหลาย อาทิ การพัฒนาบุคลิกภาพ การพัฒนาความรู้ วัตถุประสงค์ทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม การจัดลำดับความสำคัญของวัตถุประสงค์เหล่านี้อาจเปลี่ยนไปในแต่ละช่วงชีวิตของคนๆ หนึ่ง

การเรียนรู้ตลอดชีวิตมีลักษณะที่โน้มเอียงไปในทางการพัฒนาชุมชนชนบทเป็นหลัก ทำให้รูปแบบและเนื้อหาของงานสาธารณสุขมูลฐานขาดความหลากหลายและไม่สามารถตอบสนองกับสภาพปัญหาของท้องถิ่นได้อย่างเฉพาะเจาะจง หากจะปรับแนวทางไปสู่การพึ่งตนเองทางสุขภาพของชุมชนให้มีความหลากหลาย คือ ควรจะมองไปที่ชุมชนว่าความแตกต่างหลากหลายดำรงอยู่ได้อย่างไร และมีผลต่อการพึ่งพาด้านสุขภาพและด้านอื่นๆ อย่างไร และมีความหมายอย่างไรต่อการพัฒนาสุขภาพอนามัยในชุมชน (โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, 2547 : 11)

## แนวคิดการศึกษาตามอัชยาชัย

### 1. การศึกษาตามอัชยาชัย

อุดม เษยกิจวงศ์ (2551 : 21) ได้กล่าวถึง องค์กรและสถาบันสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาตามอัชยาชัย ของแต่ละคนจากสังคมที่ใกล้ชิดจนถึงสังคมภายนอก ได้แก่ 1.สถาบันครอบครัว 2.สถาบันสื่อมวลชน 3.แหล่งชุมชน 4.แหล่งนันทนาการ 5.สถาบันการศึกษา 6.หน่วยงานบริการของรัฐ 7.องค์กรเอกชน 8.แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ และ 9.ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ชัยศ อิ่มสุวรรณ (2544 : 55) กล่าวว่า การทำความเข้าใจการศึกษาตามอรรถศาสตร์  
ควรจะพิจารณาประเด็นต่อไปนี้ คือ

1. การศึกษาตามอรรถศาสตร์เกิดขึ้นได้ทุกหนทุกแห่งตามแต่สถานการณ์จะพาไป  
สถานการณ์แห่งการเรียนรู้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาไม่จำกัดสถานที่ อายุ กลุ่ม รูปแบบ หรือวิธีการ  
เรียนรู้

2. การเรียนรู้เกิดขึ้นเมื่อบุคคลมีความสัมพันธ์กับสิ่งที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้  
จะเป็นบุคคลวัตถุสิ่งของสถานการณ์ใดๆ ก็ตาม จะตั้งใจหรือไม่ก็ตาม เช่น เรียนจากพ่อแม่  
เรียนจากการทดลองทำ เรียนจากสัมผัสวัสดุ สิ่งของ สื่อ ฯลฯ การเรียนรู้ดังกล่าวเกิดขึ้น ณ  
จุดหนึ่ง ภายในใจของบุคคลเป็นจุด “รูจิ” ที่เกิดขึ้นเป็นกระบวนการภายใน

3. ลักษณะของการเรียนรู้ที่เกิดจากการศึกษาตามอรรถศาสตร์ โดยทั่วไปมี  
ลักษณะเฉพาะที่

3.1 เป็นการเรียนรู้ที่ตั้งอยู่บนรากฐานของการสนทนา (Conversation  
Base)

3.2 ผู้เรียนเป็นผู้กำหนดการเรียนรู้ด้วยตนเอง นับแต่เลือกที่จะเรียนรู้  
หรือไม่เรียน จะเรียนเรื่องใดและพอเพียงแล้วหรือยัง

3.3 การเรียนรู้คาดหมายล่วงหน้าไม่ได้ (Unpredictable)  
บางสถานการณ์เกิดการเรียนรู้ แต่บางสถานการณ์ไม่เกิดการเรียนรู้ บางคนเกิดการเรียนรู้  
แต่ในสถานการณ์เดียวกันบางคนไม่เกิดการเรียนรู้

3.4 การประเมินผลอยู่ที่ตัวผู้เรียนเองเป็นสำคัญ แต่บางกรณีขึ้นอยู่กับ  
บุคคลที่เกี่ยวข้องด้วย ที่จะยอมรับความรู้ที่เกิดขึ้นแต่ไม่มีรูปแบบการประเมินที่ชัดเจนแน่นอน

4. ผลของการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการศึกษาตามอรรถศาสตร์นั้น มีอยู่โดยไม่รู้ตัว  
เพราะเป็นการสั่งสมมาทีละเล็กทีละน้อยไม่อาจคาดหวังได้ว่าผลการเรียนรู้เป็นอย่างไรจนกว่า  
จะนำมาใช้ในชีวิตจริงการประเมินจึงทำได้ไม่ง่าย เพราะคุณค่าของผลการเรียนตามอรรถศาสตร์  
ไม่ใช่สิ่งที่จะนำไปสู่การเรียนต่อ ได้มากเท่ากับการนำไปใช้ในชีวิตจริง

5. การจัดการศึกษาตามอรรถศาสตร์จึงเป็นเพียงการจัดการให้บุคคลเรียนรู้  
อย่างไม่เป็นทางการในรูปแบบที่หลากหลาย โดยการจัดสภาพแวดล้อม ปัจจัยเกื้อหนุน  
บรรยากาศ สถานการณ์ให้บุคคลได้เรียนรู้ กล่าวโดยสรุป ความหมายของการศึกษาตาม  
อรรถศาสตร์จึงอาจพิจารณาได้จาก 2 มุมมอง ได้แก่

5.1 จากมุมมองของผู้เรียน การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นการเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิตที่เกิดขึ้นจากตัวของผู้เรียนเอง โดยใช้วิธีการที่หลากหลายและผลของการเรียนรู้เกิดจากหรือเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ของผู้เรียน

5.2 จากมุมมองของผู้จัดการศึกษา การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นการศึกษาที่ให้ใช้บุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคมและสื่อต่างๆ เป็นแหล่งเรียนรู้ โดยใช้กระบวนการสื่อความหมายต่างๆ เป็นฐานของกระบวนการเรียนรู้และมีประสบการณ์ การทำงาน การดำรงชีวิตประจำวัน สภาพแวดล้อม เป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการเรียนรู้

วีรจักร สุปัญญา (2548 : 41) ได้สรุปลักษณะสำคัญของการศึกษาตามอัธยาศัยตั้งอยู่บนฐานคติ 4 ด้าน ต่อไปนี้

#### 6. ฐานคติด้านความรู้ ประกอบด้วย

6.1 ความรู้เกิดขึ้นได้ทุกที่ ทุกเวลา

6.2 ความรู้เกิดจากกิจกรรมและความสนใจของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล

6.3 ความรู้เกิดขึ้นได้ทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ

6.4 ความรู้ไม่จำเป็นต้องสนองตอบวัตถุประสงค์ทางการศึกษาเสมอไป

6.5 ความรู้ไม่จำเป็นต้องจัดเป็นรายวิชา อาจอยู่ในรูปแบบของกิจกรรม

หลากหลายรูปแบบ

6.5 ความรู้อาจตั้งขึ้นแบบมีแผนกำหนดไว้ล่วงหน้าโดยผู้จัด หรืออาจเกิดขึ้นจากตัวบุคคลเองโดยไม่ตั้งใจก็ได้

#### 7. ฐานคติด้านจุดมุ่งหมายการเรียนรู้ ประกอบด้วย

7.1 จุดมุ่งหมายของการศึกษาตามอัธยาศัยอาจเกิดขึ้นจากผู้จัด จากตัวบุคคล หรือจากกลุ่มบุคคลก็ได้

7.2 จุดมุ่งหมายของการศึกษาตามอัธยาศัยอาจเกิดขึ้นจากสภาพแวดล้อมในการศึกษาการทำงาน หรือการดำรงชีวิตก็ได้

#### 8. ฐานคติด้านการจัดการ ประกอบด้วย

8.1 การจัดการศึกษาตามอัธยาศัยมุ่งเกี่ยวกับการอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ตามความสนใจและที่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล

8.2 การจัดการศึกษาตามอัธยาศัยมุ่งที่การสร้างปัจจัยหรือแหล่งอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ ซึ่งอาจเป็นไปได้ทั้งที่เป็นบุคคลและสิ่งไม่มีชีวิตต่างๆ

## 9. ฐานคติด้านการเรียนรู้ ประกอบด้วย

9.1 บุคคลมีแบบและวิธีการเรียนรู้เป็นของตนเอง

9.2 บุคคลมีวิธีการประเมินผลการเรียนรู้เป็นของตนเอง

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การศึกษาตามอัธยาศัยนั้นสามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา โดยตัวของบุคคลนั่นเอง ได้มีความสัมพันธ์กับวัตถุหรือสถานการณ์ต่างๆ เช่น เรียนรู้จากสื่อจากกรอบครัว โดยการพูดคุยหรือเรียนรู้ด้วยตนเอง การลองผิดลองถูกทำให้เกิดการเรียนรู้ และสิ่งเหล่านี้จะอยู่ในรูปแบบของการประเมินผลด้วยตนเอง และการศึกษาตามอัธยาศัยสามารถนำเข้ามาสู่การจัดการศึกษาให้เกิดระบบ มีกระบวนการเรียนรู้เป็นที่ยอมรับของสังคมได้

## 2. รูปแบบของการศึกษาตามอัธยาศัย

ประวีณ รอดเจียว (2551 : 51) ได้กล่าวถึง เป้าหมายของการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย คือ เพื่อตอบสนองความต้องการการเรียนรู้ตามความสนใจ ความถนัด และศักยภาพของแต่ละบุคคลให้สามารถศึกษาได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

การจัดการศึกษาตามอัธยาศัยไม่มีรูปแบบการศึกษา หรือการเรียนรู้ที่ตายตัว ไม่มีหลักสูตรเป็นตัวกำหนดกรอบกิจกรรม หรือขอบข่ายเอกสารสาระหลักการและแนวคิด ประกอบการดำเนินงาน สาระการเรียนรู้ การเรียนรู้ขึ้นอยู่กับความต้องการและแรงจูงใจใฝ่รู้ของแต่ละบุคคล อย่างไรก็ตาม เราสามารถจัดกิจกรรมเพื่อเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตามอัธยาศัยได้ ดังนี้

2.1 จัดกิจกรรมในแหล่งการเรียนรู้ประเภทต่างๆ เช่น ห้องสมุดประชาชน การเรียนรู้ด้วยระบบคอมพิวเตอร์ออนไลน์ พิพิธภัณฑ์ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากภูมิปัญญาชาวบ้าน การจัดกลุ่มเสวนา หรือการอภิปราย กิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรม กิจกรรมส่งเสริมการอ่านการเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลและความรู้ต่างๆ ฯลฯ

2.2 ส่งเสริมสนับสนุนและพัฒนาการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ได้แก่ สนับสนุนสื่อแก่หน่วยงานและแหล่งความรู้ต่างๆ

2.3 ส่งเสริมให้หน่วยงานเครือข่ายจัดการศึกษาตามอัธยาศัย เช่น ห้องสมุดในสถานี่ราชการ สถานประกอบการ ฯลฯ

2.4 ส่งเสริม สนับสนุนการพัฒนา กลุ่มต่างๆ ตามความต้องการและความสนใจ เช่น กลุ่มดนตรี กลุ่มสิ่งแวดล้อม พัฒนาชุมชน ฯลฯ



### 3. หลักการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย

หลักการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยสามารถแบ่งออกได้เป็น 7 ประเด็นด้วยกัน คือ

- 3.1 จัดให้สนองกลุ่มเป้าหมาย ทุกเพศและวัย ตามความสนใจและความต้องการ
- 3.2 จัดให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต
- 3.3 จัดโดยวิธีหลากหลายโดยใช้สื่อต่างๆ
- 3.4 จัดให้ยืดหยุ่นโดยไม่มีรูปแบบใดๆ
- 3.5 จัดให้ทันต่อเหตุการณ์
- 3.6 จัดได้ถูกกาลเทศะ
- 3.7 จัดบรรยากาศ สถานการณ์ และสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้

#### ตลอดชีวิต

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า รูปแบบของการศึกษาตามอัธยาศัยนั้นมีลักษณะที่ไม่เป็นทางการไม่มีแบบแผนที่ชัดเจนเหมือนกับการศึกษาในระบบและนอกระบบ โดยเกิดจากการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่บุคคลนั้นพบเจอในแต่ละวันและได้กระทำกิจกรรมนั้นซ้ำๆ จนเกิดความชำนาญจึงเกิดเป็นภูมิรู้ขึ้นเป็นการประเมินด้วยตนเอง การศึกษาตามอัธยาศัยนั้นมีหลายประเภทด้วยกัน โดยอาจเกิดจากวิถีชีวิต องค์กร สถาบัน ธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรมแต่ละพื้นที่รวมไปถึงหลักการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยนั้น เป็นหลักที่เปิดกว้างสำหรับผู้ที่มีสนใจเรียน ตั้งแต่เด็ก จนถึงผู้ใหญ่มีวิธีการสอนที่หลากหลายไม่ตายตัวโดยไม่มีจำกัดและสามารถเรียนได้ตลอดชีวิต เป็นต้น

#### แนวคิดในการสร้างและใช้นวัตกรรมทางสังคม

ซึ่งมีมานานแล้ว พร้อมกับความเป็นสังคมมนุษย์ที่มีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตอยู่ตลอดเวลา จากแยกกันอยู่ในที่สุดมาอยู่รวมกันเป็นสังคมแบบครอบครัว ซึ่งเป็นสังคมขนาดเล็กที่สุดไปสู่ครอบครัวขยาย รวมเป็นชุมชนหมู่บ้าน บางพื้นที่เรียกว่าห้อมบ้าน เมื่อรวมคนมากขึ้นก็เป็นอาณาจักรหรือประเทศแบบในปัจจุบัน การดำรงอยู่ของผู้คนในสังคมจากชีวิตแบบเรียบง่าย ก้าวสู่สังคมแบบซับซ้อนจากเดิมที่ยังไม่มีระบบการค้าขาย มีแต่การติดต่อแลกเปลี่ยนสินค้า การแบ่งปันปัจจัยสี่ระหว่างกันในหมู่เครือญาติซึ่งใกล้ชิดสนิทสนมกัน

มีผลประโยชน์ร่วมกัน มาสู่การแข่งขันด้านการค้า มีการแข่งขันชิงทรัพยากร มีการสู้รบแย่งชิงอำนาจ ขยายอาณาเขตการครอบครองของผู้มีอำนาจต่างๆ จากการสู้รบของกลุ่มชนธรรมดา ในเผ่าไปสู่ระหว่างเผ่า ถึงระหว่างประเทศและสงครามโลก ปัจจุบันสังคมโลกมนุษย์มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาทางด้านต่างๆ อย่างรวดเร็ว ทั้งการพัฒนาด้านการติดต่อสื่อสาร พัฒนาด้านเทคโนโลยี ด้านอุตสาหกรรม จนปัจจุบันเรียกยุคนี้ว่า “ยุคข้อมูลข่าวสาร”

ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีที่รวดเร็ว ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีวิตเป็นอย่างมาก คนในเมืองใหญ่ต้องการความสะดวกสบายในชีวิตประจำวัน เช่น การเดินทางโดยรถไฟฟ้าใต้ดิน/บนดินมากกว่าขับรถเองซึ่งสิ้นเปลืองและเสียเวลามาก ชอบอาศัยในคอนโดมิเนียมที่อยู่ใกล้เส้นทางรถขนส่งมวลชน การซื้ออาหารสำเร็จรูปมาสำรองไว้รับประทานในวันหยุดแทนการปรุงเองเพราะประหยัดและสะดวกมากกว่า การติดต่อกับผู้อื่นทางโทรศัพท์ มือถือ หรือทางอินเทอร์เน็ต กระแสการดูแลสุขภาพและความงามทำให้มีสถานบริการด้านสุขภาพและความงามอันทันสมัยเกิดขึ้นมากมาย ฯลฯ ความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วดังกล่าวส่งผลกระทบต่อผู้ประกอบการที่ต้องปรับตัว และปรับรูปแบบทางธุรกิจให้ตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคอย่างทันทั่วถึง หากผู้ประกอบการไม่สามารถปรับตัว หรือไม่สามารถสร้างนวัตกรรมในธุรกิจของตนเองได้อย่างเหมาะสมและทันการณ์ ย่อมส่งผลร้ายต่อกิจการและจะสูญเสียความสามารถในการแข่งขันของตนเองในที่สุด

ในปัจจุบันนี้ คำว่า นวัตกรรม (Innovation) คงเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายของหลายๆ คน แต่อาจมีบางส่วนที่ยังไม่แน่ใจหรือไม่เข้าใจความหมายว่า นวัตกรรม คืออะไร และเข้ามามีบทบาทในการดำเนินงานต่างๆ ทั้งในหน่วยงานราชการ หรือการประกอบธุรกิจของภาคเอกชนได้อย่างไร และดูเหมือนว่าคำว่า นวัตกรรมนี้ สำหรับภาคเอกชนแล้วได้ให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก และใช้นวัตกรรมเป็นเครื่องมือสร้างโอกาสทางธุรกิจให้กับกิจการ และเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันทางการค้าของตนเองให้แข็งแกร่งมากขึ้น

ในการประชุมประจำปีของสำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.) เมื่อวันที่ 30 มีนาคม พ.ศ. 2542 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้ทรงแสดงปาฐกถาเรื่อง “เทคโนโลยี นวัตกรรมกับการพัฒนาประเทศ” และได้ทรงกล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

“คนเรานั้นจะต้องมีนวัตกรรม คือ ต้อง Innovative หรือต้องรู้จักสร้างสรรค์ ต้องมีความพร้อมที่จะก้าวไปข้างหน้า ปรับตัวให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงของโลก แต่ว่าก็ต้อง

สามารถปรับโลกให้เหมาะสมสอดคล้องกับความเป็นอยู่ หรือความพอใจความสุขสบายของ ตัวเองเหมือนกัน ต้องแก้ปัญหาด้วยความคิด พยายามหนึ่งต้นก็ต้องหาทางใหม่ในภาวะวิกฤต ยิ่งต้องการนวัตกรรม ซึ่งไม่เฉพาะแต่นวัตกรรมทางเทคโนโลยีเท่านั้น หากแต่เป็นนวัตกรรม ของทั้งระบบโดยรวม ตั้งแต่สังคม เศรษฐกิจและวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรม” (ประพนธ์ ผาสุกยึด. 2545 : 14)

คำว่า นวัตกรรมกับเทคโนโลยี นั้นค่อนข้างจะมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เนื่องจากนวัตกรรม เป็นการนำความคิด ไปพัฒนาจนได้มาซึ่งสิ่งใหม่ ซึ่งอาจจะเป็นผลิตภัณฑ์ บริการ หรือกระบวนการที่สามารถใช้งานได้ ก่อให้เกิดประโยชน์และสร้างผลกระทบในทางที่ดี ต่อชีวิต เศรษฐกิจและสังคม ส่วนเทคโนโลยี หมายถึง การนำเอาความรู้ทางวิทยาศาสตร์มา ประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดผลิตภัณฑ์ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมและมนุษยชาติ และด้วยความหมายที่ เกี่ยวเนื่องกันนี้ ทำให้มีผู้ใช้คำนวัตกรรมและเทคโนโลยีควบคู่กันอยู่เสมอ หากแต่ว่านวัตกรรม นั้นมิได้ถูกจำกัดอยู่เฉพาะเรื่องเทคโนโลยีเท่านั้น แต่สามารถนำไปใช้ได้กับทุกวงการ ตัวอย่างเช่น ในกรณีที่วงการศึกษานำวิธีการหรือสิ่งใหม่ๆ มาใช้ก็เรียกว่าเป็น “นวัตกรรมการศึกษา” เป็นต้น

ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี ได้กล่าวถึงวิวัฒนาการทางสังคมในเรื่องการ ขยายอาณาเขตในรูปของอาณาเขตของมนุษย์ยุโรปว่ามีมานานกว่า 400 ปีมาแล้ว ด้วยการนำ แนวความคิดในเรื่องนวัตกรรมทางสังคมมาใช้เป็นเครื่องมือในการขยายอาณาเขต โดยได้นำ ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ไปสร้างเป็นเครื่องมือ เครื่องจักร สร้างความรู้ที่คม ชัด ลึก สร้าง เทคโนโลยีที่มีอำนาจเป็นอาวุธต่างๆ ทั้งเรื่องบิน ปืนใหญ่ ปืนกล เข้าไปแย่งชิงคน แย่งชิง ทรัพยากรในทุกทวีป จนถึงปัจจุบันก็ยังใช้นวัตกรรมทางสังคมเพื่อการสร้างความร่ำรวยอย่าง ไม่รู้จักจบ แต่เปลี่ยนรูปแบบมาในรูปแบบการค้า การเงินแบบเสรี เพื่อจะได้เชื่อมโยงดูเงิน ดูทรัพยากรไปได้ทั่วโลก

สำหรับวิวัฒนาการของนวัตกรรมทางสังคมของไทยนั้นมีมานานแล้วพร้อมกับการ รู้จักรวมตัวกันเป็นสังคมในระดับครอบครัวขนาดเล็ก ออกลูกออกหลานขยายครอบครัวเป็น หลายครอบครัวมากขึ้น เป็นระดับชุมชนหรือหมู่บ้านของชนเผ่าต่างๆ พวกกันสร้างบ้านแปลง เมืองจากชุมชนขนาดเล็กกระจุกกระจายอยู่ทั่วพื้นที่บริเวณที่เรียกว่าสุวรรณภูมิ ต่อมารวมตัวกัน จากหลายหมู่บ้านหรือห้อมบ้านพัฒนาการหรือวิวัฒนาการเป็นเมือง เป็นมณฑล และ อาณาจักร เช่น อาณาจักรโยนก ก่านเจ้า ทวารวดี ศรีวิชัย สุโขทัย เชียงแสน ลพบุรี อยุธยา ธนบุรี เป็นต้น และปัจจุบันก็วิวัฒนาการเปลี่ยนรูปแบบการปกครองและชื่อเรียกในระดับต่างๆ

เช่น จากห้อมเป็นหมู่บ้านหรือชุมชน หลายชุมชนรวมกันเป็นตำบล หลายตำบลรวมกันเป็นอำเภอ หลายอำเภอรวมกันเป็นจังหวัด อย่างเช่นในปัจจุบัน

ตลอดระยะเวลาการดำรงชีพและการพัฒนาการของผู้คนในย่านแถบนี้นับพันปี ผ่านร้อนผ่านหนาวมาปีแล้วปีเล่า มีสุขมีทุกข์ตลอดเส้นสายปลายทางล้วนมีวิวัฒนาการของนวัตกรรมทางสังคมมากมายนับแสนนับล้านเรื่อง สุดท้ายจะจดจำจนถึงไปว่ามันเป็นนวัตกรรมทางสังคม เช่น เรื่องราวของความสัมพันธ์ในครอบครัว การปกครองบ้านปกครองเมือง การครองเรือน การทำราชการ การรักษาสุขภาพ การทำการค้าขาย การทำมาหากิน การศาสนา การสร้างความบันเทิงรื่นเริงใจ การประกอบกิจการในการผลิต การเก็บออมเงิน การแบ่งปัน การแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการ ระบบเงินตรา การสงคราม การเจริญสัมพันธไมตรีต่อกัน และการพัฒนาหมู่บ้าน เป็นต้น

### การมีส่วนร่วมของชุมชนหรือของประชาชน

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ได้เน้นการมีส่วนร่วมระหว่างรัฐกับชุมชนหลายประการ ได้แก่ การจัดบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ การรับรู้ข้อมูลสาธารณะหรือสิทธิแสดงความคิดเห็นก่อนดำเนินงานกิจกรรมโครงการต่างๆ ต่อชุมชน เป็นต้น (สภาร่างรัฐธรรมนูญ, 2550 : 124) และเนื่องจากกิจกรรมของชุมชนจะเกิดขึ้นได้นั้นย่อมขึ้นอยู่กับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนนั้นๆ ได้ตระหนักถึงปัญหาความต้องการที่เกิดขึ้นชุมชนร่วมกันและเป็นพลังผลักดันให้เกิดการรวมกลุ่ม วางแผนโครงการกิจกรรมและการลงมือปฏิบัติร่วมกันอันเป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกลุ่ม วางแผนโครงการกิจกรรม และการลงมือปฏิบัติร่วมกัน อันเป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกลุ่มหรือชุมชนไปในทิศทางที่ปรารถนา ซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินกิจกรรมการพัฒนานั้นจะต้องเกิดจากแนวคิดหลายๆ ด้าน เพื่อความเข้าใจในการศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมให้ดีขึ้น จึงได้ศึกษาแนวความคิดในด้านต่างๆ ดังนี้

#### 1. ความหมายและแนวคิดของการมีส่วนร่วม

จากการสำรวจแนวความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม เห็นได้ว่า ทัศนะของนักวิชาการหลายๆ ท่าน ได้ให้ความหมายต่างกันออกไปตามมุมมอง และความเข้าใจของแต่ละท่านซึ่งพอที่จะสรุปได้เป็นสองแนวทาง ดังต่อไปนี้

1.1 แนวทางหนึ่งเป็นการมองการมีส่วนร่วมว่าเป็นกระบวนการที่สนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งเป็นการมองที่ตัวบทบาทให้ความสำคัญที่ภาครัฐ

1.2 แนวทางที่สองนั้นเป็นการมองที่ตัวผู้ปฏิบัติซึ่งก็คือประชาชนที่เป็นกลไกสำคัญที่สุดของการมีส่วนร่วม และจากการศึกษาแนวคิดของการมีส่วนร่วมที่กล่าวไว้มีดังต่อไปนี้

สมนึก ปัญญาสิงห์ (2532 : 273) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กระบวนการที่ประชาชนได้เข้ามามีโอกาสร่วมในการดำเนินงาน เรื่องใดเรื่องหนึ่ง เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดขึ้น ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองการปกครอง

อภิศักดิ์ ไผ่ทองคำ (2538 : 65) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้นๆ กับทั้งทำให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย

จินรัตน์ สมสืบ (2539 : 24) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท หมายถึง การให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจในกิจกรรมของโครงการดำเนินงานพัฒนาชนบททุกขั้นตอนตั้งแต่การวางแผน การดำเนินงาน การใช้ประโยชน์และการประเมินผล

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2539 : 130) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนผู้เป็นเป้าหมายของการพัฒนา เข้าไปมีส่วนร่วมในโครงการพัฒนาตั้งแต่เริ่มดำเนินโครงการ การประเมินโครงการ จนเสร็จสิ้นโครงการ โดยมีวัตถุประสงค์ให้ชาวชุมชนได้เรียนรู้ ทั้งเรื่องที่ทำและการทำงานร่วมกัน ซึ่งหากสมบูรณ์แล้ว ก็จะทำให้คนเกิดการพัฒนาได้

Marilee. (2000 : 54) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชนว่า คือ กระบวนการที่ผู้รับผลประโยชน์ ได้รับอิทธิพลโดยตรงจากโครงการพัฒนาและการได้มาซึ่งรายได้เพิ่มขึ้น ความก้าวหน้าของบุคคลและการพึ่งตนเองได้

องค์การธนาคารโลก Jakarta. (2000 : 61) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม (Participation) คือ กระบวนการซึ่งผู้มีส่วนรับผิดชอบ ร่วมแบ่งอำนาจการควบคุมในการพัฒนา และทำการตัดสินใจเกี่ยวกับทรัพยากรต่างๆ ที่จะมีผลกระทบต่อตัวบุคคลเหล่านั้น

ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2543 : 138) ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนาว่า หมายถึง การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตั้งแต่เริ่มจนถึงสิ้นสุด โครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผนการตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีในท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน

วันชัย วัฒนศัพท์ (2544 : 1) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กระบวนการซึ่งสาธารณชนมีความห่วงกังวล มีความต้องและมีทัศนคติที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐ ในการตัดสินใจ กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการสื่อสารสองทางที่มีเป้าหมาย โดยรวมเพื่อที่จะให้เกิดการตัดสินใจที่มีขึ้นและได้รับการสนับสนุนจากสาธารณชน

ดังนั้น เมื่อก้าวโดยสรุป การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กระบวนการทางสังคมที่ประชาชนทั้งระดับปัจเจกบุคคลและระดับกลุ่มคนหรือชุมชน ได้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาความสามารถในการจัดการ การใช้และรักษาทรัพยากร หรือปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในชุมชนหรือสังคม เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตทางด้านเศรษฐกิจ และสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของสังคม อีกทั้งผลของการมีส่วนร่วมยังทำให้เกิดการรับรู้ การเรียนรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญาด้วยรูปแบบการกำหนดชีวิตของตนเอง

ทั้งนี้กระบวนการดังกล่าวต้องกระทำอย่างเป็นขั้นตอนไปที่ละเอียดละน้อย หากต้องการการเปลี่ยนแปลงที่สมบูรณ์และมั่นคงถาวร

## 2. คุณลักษณะของการมีส่วนร่วม

จากความหมายของการมีส่วนร่วม ดังที่กล่าวมานั้น มีนักคิดทางสังคมได้กล่าวถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมที่เป็นกระบวนการไว้ ดังนี้

สมนึก ปัญญาสิงห์ (2532 : 288) สรุปถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมว่า ประกอบด้วย 3 ลักษณะ ได้แก่ 1.การกระทำของประชาชน กล่าวคือ ประชาชนมีโอกาสริเริ่มตัดสินใจวางแผน ดำเนินการ และติดตามผล เป็นต้น 2.จิตสำนึกของประชาชน กล่าวคือ ประชาชนมีโอกาสริเริ่มตัดสินใจวางแผน ดำเนินการและติดตามผล เป็นต้น 3.จิตสำนึกของประชาชน ที่จะเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างตัวเขากับสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและการพัฒนาว่าจะต้องทำอะไรเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ตนต้องการเปลี่ยนแปลง ความเสมอภาคกันของประชาชน ที่มีสิทธิ์และหน้าที่ของแต่ละคน ตลอดจนมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ โดยเท่าเทียมกัน ความเห็นพ้องต้องกันของประชาชน เมื่อเข้าสู่สภาภิธรรมหรือโครงการนั้น ใช้ในสิ่ง

ที่เขาต้องการ อันเป็นแรงจูงใจที่จะทำให้ พวกเขาเข้าร่วมอย่างมีความหวังและศักยภาพของประชาชน ทั้งนี้ก็ต้องได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐหรือเอกชน ซึ่งอาจจะเป็นความคิดเห็น วัสดุอุปกรณ์หรือผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่างๆ

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2543 : 146) ได้สรุปถึงลักษณะของการมีส่วนร่วม โดยแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ 1.การสนับสนุนทรัพยากร คือ การสนับสนุนเงิน วัสดุอุปกรณ์แรงงานหรือการช่วยทำกิจกรรม คือร่วมกันในการวางแผน ประชุมแสดงความคิดเห็น ดำเนินการติดตามและประเมินผล และ 2.อำนาจหน้าที่ของผู้เข้าร่วม คือ การเป็นผู้นำ เป็นกรรมการ เป็นสมาชิก ลักษณะของการมีส่วนร่วมนี้ แสดงถึงระดับอำนาจของผู้เข้าร่วม จึงมีการโต้แย้งว่า การมีส่วนร่วมโดยใช้วิธีการพัฒนาความสามารถของประชาชน เป็นเพียงการเปิดโอกาสเข้าร่วมในการตัดสินใจทางออกที่ควรเป็น คือ การเสริมสร้างพลังอำนาจแก่ประชากร

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าลักษณะของการมีส่วนร่วมนั้นมี 3 ลักษณะคือ 1.ประชาชน คือ ผู้ตัดสินใจ หรือเป็นผู้กำหนดการพัฒนาอย่างเป็นตัวของตัวเองการพัฒนานั้นมุ่งเน้นที่การพัฒนาความสามารถของประชาชน เพื่อการพึ่งตนเอง และ 2.การพัฒนาตนเอง และ 3.กระบวนการพัฒนา นั้นเป็นการพัฒนาที่เริ่มจากประชาชน โดยรัฐบาลต้องกระจายอำนาจให้แก่ชุมชน

### 3. วัตถุประสงค์ของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมมิใช่เป็นเพียงการสร้างสภาพภูมิใจในการได้มีโอกาสเข้าร่วมในส่วนของปัจเจกบุคคล และสร้างความสามัคคีในชุมชนเท่านั้น แต่จะเป็นสิ่งที่ช่วยในการพัฒนาของรัฐให้ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์และสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนด้วย ซึ่ง Bhatnager and Williams. (1992 : 112) ได้สรุปถึงวัตถุประสงค์ของการมีส่วนร่วม ได้แก่ เพื่อประสิทธิภาพ คือ การสร้างความเห็นพ้องต้องกัน ความร่วมมือ และความสัมพันธ์ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จได้อย่างราบรื่น โดยการใช้ต้นทุนน้อยที่สุด เพื่อประสิทธิผล คือ สามารถดำเนินโครงการสำเร็จได้ตามเป้าหมาย เพื่อผลประโยชน์ที่ได้รับ คือ ผลประโยชน์ที่ผู้มีส่วนร่วมในโครงการจะได้รับ เพื่อการพึ่งพาตนเอง คือ ความรู้สึกถึงการเป็นอิสระ การตระหนักในตนเองและความรู้สึกเชื่อมั่นของคนในชนบท ที่จะเรียนรู้และวางแผนการดำเนินชีวิตของตนเองเพื่อการให้อำนาจ คือ การให้อำนาจในการจัดการ และเพื่อการสนับสนุน คือ การมีส่วนร่วมจะทำให้ประชาชนในท้องถิ่น รักษาและช่วยกันดำเนินงานโครงการให้ต่อเนื่องต่อไป

ดังนั้น วัตถุประสงค์ของการมีส่วนร่วม จึงต้องดำเนินการให้ประสบความสำเร็จตาม วัตถุประสงค์ และสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนด้วยเสมอ เพื่อประสิทธิภาพ ผลประโยชน์ที่ได้รับ การพึ่งพาตนเอง การให้อำนาจ และการสนับสนุน ช่วยกันดำเนินงาน โครงการได้ต่อเนื่องต่อไป

#### 4. มิติของการมีส่วนร่วม

มิติของการมีส่วนร่วมนั้น มีอยู่หลายมิติด้วยกัน ซึ่งสามารถนำแนวคิดของ นักวิชาการมากล่าวได้ ต่อไปนี้

อภิศักดิ์ ไฟทาค่า (2538 : 70 - 71) ได้แบ่งมิติของการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ 1. มิติด้านการเตรียมการ เป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องเตรียมพร้อม ก่อนระดมการมีส่วนร่วม ของประชาชน คือ เป็นการให้ความรู้แก่ประชาชน เพื่อปลุกกระดมให้เห็นสภาพปัญหา ที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน ตลอดจนความรู้ และความคิดพื้นฐาน เกี่ยวกับประเด็นปัญหาเหล่านั้น เป็นการรู้จักใช้ความรู้ ความชำนาญจากแหล่งต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้สามารถเรียนรู้ เกี่ยวกับปัญหาได้รวดเร็ว และเป็นการตัดสินใจแก้ปัญหาได้ดี และการลงมือปฏิบัติงานจะต้อง สามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ 2. มิติด้านลักษณะของการมีส่วนร่วมนั้นมีหลายระดับ ซึ่งในแต่ละระดับจะเป็นตัวกำหนดบทบาท หน้าที่ ของการมีส่วนร่วมด้วย คือ การเป็นสมาชิก เป็นสมาชิกที่เข้าร่วมประชุม เป็นสมาชิกที่บริจาคเงินช่วยเหลือ เป็นกรรมการ และเป็นประธาน กรรมการ 3. มิติด้านแบบอย่างของการมีส่วนร่วม มี 3 แบบ คือ เป็นผู้กระทำ คือ มีส่วนร่วม อย่างแข็งขันในกิจกรรมเป็นผู้รับผลการกระทำ คือ ได้รับผลจากกิจกรรมโดยตรง และเป็น สาธารณชนทั่วไป คือ ประชาชนทั่วไปที่ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรง แต่มีส่วนสำคัญต่อ การมีส่วนร่วมในกิจกรรม และ 4. มิติด้านขั้นตอนของกระบวนการมีส่วนร่วม พิจารณา คือ ขั้นตอนการจัดตั้งองค์กร เป็นขั้นทำความรู้จักชุมชน เข้าใจความเป็นไปของชุมชน จำแนกกลุ่ม ประชาชนเป้าหมาย รวมกลุ่มประชาชนที่เกี่ยวข้องโดยตรง แม้จะมีจำนวนน้อยในระยะแรกก็ ตาม ขั้นทำงานสัมฤทธิ์ผล เป็นขั้นที่กลุ่มเล็กๆ ดังกล่าวได้ทำกิจกรรมแล้ว สัมฤทธิ์ผล จึงได้ดึง เอาประชาชนนอกกลุ่ม เข้ามาร่วมกิจกรรมมากขึ้นและขึ้นต่อเนื่อง หรือยุติเป็นขั้นประเมินผล งานของกลุ่ม หากมีประโยชน์ก็ต่อเนื่องหากไร้ประโยชน์ก็ยุติ

ชินรัตน์ สมสืบ (2539 : 4 - 6) กล่าวว่า มิติของการมีส่วนร่วมประกอบด้วย 3 ด้าน ได้แก่ ชนิดของการมีส่วนร่วม ได้แก่ การตัดสินใจ การดำเนินการ การใช้ประโยชน์และ การประเมินผล วิถีทางการมีส่วนร่วม ได้แก่ ความสมัครใจ การบังคับ ระยะเวลา ขนาดและ



ระดับการได้รับอำนาจ และบุคคลที่มีส่วนร่วม ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้อาศัย ข้าราชการนักการเมือง นักวิชาการชาวต่างประเทศ

ดังนั้น องค์ประกอบหรือมิติของการมีส่วนร่วมที่แท้จริงของประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกระบวนการพัฒนาชุมชน ได้แก่ การศึกษาและวิเคราะห์ชุมชน การวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาและจัดลำดับความสำคัญของปัญหา การเลือกวิธีและวางแผนในการแก้ปัญหา การดำเนินงานตามแผน และขั้นตอนสุดท้าย คือ การติดตามและประเมินผล

### 5. ปัจจัยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน

มีนักวิชาการที่ได้สรุปแนวคิดให้เห็นถึงปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมไว้หลายทฤษฎีด้วยกัน ดังต่อไปนี้

อรพินท์ สฟโซคชัย (2538 : 51-52) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน ไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อม อาจกล่าวได้ว่าเป็นกระบวนการติดต่อสื่อสาร กล่าวคือ การที่สมาชิกทุกคนในชุมชน มีความสามารถ มีโอกาสสื่อความหมาย และเข้าใจข้อมูลเหตุผลได้ดี ซึ่งจะทำให้ชุมชนนั้นๆ สามารถ แยกแยะความต้องการ และพัฒนาความสนใจร่วมกัน อันจะทำให้ผู้การร่วมดำเนินการหรือกิจกรรมใดๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ดังนั้น การส่งเสริมการมีส่วนร่วมกล่าวโดยรวมจึงเป็นการพัฒนาวิธีการสื่อสารระหว่างฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องหรือการถูกระตุ้นจากภายนอก การพัฒนาที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมจะเกิดขึ้นเมื่อมีการเปิดโอกาสให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้เข้าร่วมในกระบวนการคิดและการตัดสินใจอนาคต

Cohen and Uphoff. (1980 : 14) สรุปว่าปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน คือ ประสบการณ์ การรับรู้ วัฒนธรรมสังคม การเมืองและเศรษฐกิจ

Moser. (1989 : 10) สรุปว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน คือ รัฐบาล การควบคุมการเงิน ระบบโครงสร้างของชุมชนและปัจจัยอื่นๆ

Narayan. (1995 : 12) สรุปว่า ปัจจัยดังกล่าว คือ นโยบายรัฐบาล ลักษณะของบุคคลและลักษณะของผู้นำ

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2543 : 7) ได้สรุปปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมไว้ 3 ปัจจัยดังนี้ ได้แก่ 1. ปัจจัยเกี่ยวกับกลไกของรัฐ ทั้งในระดับนโยบาย การดำเนินการ มาตรการและการปฏิบัติที่เอื้ออำนวย หรือสร้างช่องทางการมีส่วนร่วมของประชาชน จำเป็นที่จะต้องทำให้การพัฒนาเป็นระบบเปิดที่มีความเป็นประชาธิปไตย มีความโปร่งใส รับฟังความคิดเห็นของทุกฝ่ายและตรวจสอบได้ 2. ปัจจัยด้านประชากร มีความสำคัญต่อปัญหา และประโยชน์ร่วมมีสำนึกต่อความสามารถและภูมิปัญญา ในการจัดการปัญหา

ซึ่งเป็นผลจากประสบการณ์และการเรียนรู้ รวมทั้งมีการสร้างพลังเชื่อมโยงในรูปกลุ่ม องค์การ เครือข่าย และประชาคมและ 3. ปัจจัยด้านนักพัฒนาและองค์การทรัพยากร ตลอดจนร่วมเรียนรู้ กับสมาชิกชุมชน

Briesch. (2000 : 84) ได้สรุปถึงเงื่อนไขของการเข้ามามีส่วนร่วมไว้ คือ ต้องมีความเหมาะสมของกลุ่มหรือองค์กรที่จะเข้าร่วมมีประโยชน์ที่จะได้รับหรือเรื่องนั้นเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องหรือคุณความดีการดำเนินชีวิตของบุคคลมีการบังคับให้เข้าร่วม มีการได้รับความรู้ที่ ดีกว่าจากการเข้ามามีส่วนร่วมการได้รับการสนับสนุนจากกลุ่ม ความสุขสบายต่างๆ และมีความสะดวก คล่องตัว ในการเข้ามามีส่วนร่วม หรือการมีขั้นตอนไม่ยุ่งยาก

Clayton. (2008 : 28) ได้สรุปว่า ประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม ชุมชนเมื่อ เห็นถึงประโยชน์ที่จะได้รับ เห็นความเหมาะสม และความสนใจต่อกลุ่มหรือ องค์กรนั้นๆ เห็นว่ามีผลต่อชีวิตตนเองอย่างไร องค์กรนั้นให้การสนับสนุนอย่างไร การมี โอกาสได้รับความรู้เพิ่มขึ้นและรู้สึกสุขสบายในการอยู่ในกลุ่ม หรือองค์กรนั้น ซึ่งปัจจัยที่ทำให้ ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการพัฒนา มี 3 ปัจจัยหลัก ได้แก่ ปัจจัยทางด้านบุคคล บุคคลที่จะทำงานพัฒนาเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของประชาชนต้องสร้างเงื่อนไข ของบทบาทของตนให้พร้อมที่จะเข้าไปทำงานและให้ประชาชนมีส่วนร่วม โดยต้องมีทัศนคติ และจิตสำนึกต่อประชาชนอย่างเหมาะสม เช่น การยอมรับศักดิ์ศรีของประชาชนเท่าเทียมกับ ตน การมีความเชื่อและเคารพในตัวประชาชน การพร้อมที่จะเรียนรู้จากประชาชน และให้ โอกาสแก่ประชาชนในการแสดงความคิดเห็นและร่วมในกิจกรรมการพัฒนา และการส่งเสริม ให้เหมาะสม ในขณะที่เดียวกันควรให้โอกาสผู้นำชุมชน รวมไปถึงบุคคลที่มีความคิดริเริ่มในการ กระตุ้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาให้มีบทบาทในการพัฒนาอย่างเต็มความสามารถ ปัจจัยด้านการบริหาร เป็นผลที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตามระเบียบราชการหรือองค์กรพัฒนา เอกชนควรนำมาใช้ให้มีความยืดหยุ่นในการปฏิบัติพอสมควร เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของ ประชาชนที่ค่อนข้างเป็นอิสระและไม่ผูกพันกับระเบียบราชการมากเกินไป และปัจจัยด้าน โครงสร้างชุมชนสำหรับปัจจัยด้านโครงสร้างชุมชน ยังแบ่งออกได้เป็นหลายองค์ประกอบ คือ ลักษณะความสัมพันธ์ของชุมชน ชุมชนใดที่มีความสัมพันธ์ในชุมชนเป็นลักษณะปฐมภูมิรู้จัก เป็นญาติพี่น้องการมีส่วนร่วมจะดีกว่าชุมชนที่มีประชาชนจากหลายแห่ง และต่างวัฒนธรรมมา อยู่ด้วยกัน โดยมีฐานะความเป็นอยู่และความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันแบบทุติยภูมิ โครงสร้างของ ประชากร ชุมชนมีโครงสร้างประชากรวัยแรงงานมาก การมีส่วนร่วมจะมีมากกว่าโครงสร้าง ชุมชนที่วัยแรงงานย้ายออกไปทำงานที่อื่น วัฒนธรรมชุมชนที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วม เช่น การที่

คนในชุมชนมีความเห็นอกเห็นใจและการเห็นความสำคัญของการช่วยเหลือผู้อื่น จะทำให้ชุมชนเกิดการมีส่วนร่วมในชุมชนมากกว่าชุมชนที่ต่างคนต่างอยู่ ค่านิยมของชุมชน เช่น ค่านิยมการนับถือผู้นำอาวุโสหรือผู้นำชุมชนทำให้ผู้นำชุมชนเป็นแกนนำที่จะทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ได้ คุณภาพของประชากรในชุมชนที่ประชากรมีคุณภาพดี เช่น ฐานะรายได้ดี การศึกษามีทัศนคติที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม มีความตื่นตัวในการพึ่งตนเอง จะเอื้ออำนวยให้ประชาชนมีจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมของชุมชนมากกว่า โครงสร้างของอำนาจ หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มที่มีอิทธิพลในการตัดสินใจของกลุ่มในชุมชน เช่น ผู้นำชุมชน ซึ่งโดยมากมักมีฐานะดี มีความรู้และประสบการณ์มากกว่าคนอื่น ถ้าผู้นำเห็นประโยชน์ในการมีส่วนร่วม ก็จะเป็นแกนนำในการมีส่วนร่วมของประชาชน ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของประชาชน ถ้าชุมชนตั้งถิ่นฐานมีลักษณะเป็นกลุ่มจะทำให้ประชาชนรู้จักกันและทำกิจกรรมร่วมกันมากกว่าชุมชนที่ตั้งอยู่อย่างกระจัดกระจายยากต่อการรวมกลุ่ม และทรัพยากรและสภาพแวดล้อมของชุมชน ชุมชนใดมีทรัพยากรและมีสภาพแวดล้อมของชุมชนที่ดี เช่น เป็นชุมชนที่อยู่ในเขตชลประทานหรือประชาชนมีการศึกษามีรายได้จากการเกษตรสม่ำเสมอทุกปี จะทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาและความต้องของชุมชนที่ขาดทรัพยากรและมีสภาพแวดล้อมที่ไม่ดี

ดังนั้น เมื่อกล่าวโดยสรุปถึงปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบทนั้น ควรเน้นหลักการจัดการแบบผสมผสานระหว่างการพัฒนาการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมไปพร้อมๆ กัน โดยยึดหลักการการพึ่งตนเองของประชาชนเป็นหลัก ซึ่งถ้าหากคำนึงถึงลักษณะปัจเจกบุคคลเป็นสำคัญ ก็จะสามารถแบ่งปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมออกเป็น 2 ปัจจัยหลักๆ ได้แก่ ปัจจัยภายในตัวบุคคล เกิดจากความต้องการ ความคาดหวัง ความรู้สึกร่วมในสิ่งต่างๆ และปัจจัยภายนอกตัวบุคคล เกิดจากแรงผลักดันจากบุคคลอื่นหรือภาวะบังคับ

## 6. ประโยชน์ของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นเป็นกระบวนการทางสังคม ที่คนในชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตในสังคม หรือชุมชนนั้นอย่างมีศักดิ์ศรีซึ่งจากการทบทวนเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้น ได้มีนักวิชาการที่กล่าวถึงประโยชน์ของการมีส่วนร่วมไว้ ดังต่อไปนี้

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2534 : 162) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมจะทำให้เกิดผลกระทบ 2 ลักษณะ คือประชาชนมีกำลังใจในการพัฒนา จะทำให้โครงการต่างๆ เป็นที่มั่นใจว่าจะสนอง

ความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง และก่อให้เกิดความภูมิใจในการที่มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเอง อาจกล่าวได้ว่าประชาชนได้แสดงพลังกลุ่มในการระบุปัญหาแนวทางแก้ไข ซึ่งนับว่าเป็นการระดมทรัพยากรมนุษย์มาใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด และเป็นการพัฒนาคุณภาพประชากร ให้สามารถพึ่งตนเองได้มากที่สุดและชุมชนจะเป็นแกนนำในการพัฒนาเนื่องมาจากการมีส่วนร่วม เป็นมาตรการที่จะนำไปสู่การช่วยเหลือตนเองของชุมชน โดยทำให้ประชาชนได้ตระหนักถึง การพัฒนาคุณค่าของมนุษย์ ในการที่ชุมชนเป็นแกนนำมากกว่าเป็นผู้รับการพัฒนา

องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (Mairlee, 2000 : 43) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทนั้น มีทั้งประโยชน์ต่อบุคคล และต่อสังคมส่วนรวม ประโยชน์ต่อตนเอง เช่น บุคคลมีรายได้สูงขึ้น มีการจ้างงานมากขึ้น การได้รับทักษะใหม่ๆ ประโยชน์ต่อสังคม คือ การลดต้นทุน ค่าใช้จ่าย ในเรื่องของการสร้างสาธารณูปโภคของชุมชน

วันชัย วัฒนศัพท์ (2544 : 7 - 10) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมจะมีประโยชน์ คือ เพิ่มคุณภาพของการตัดสินใจ ลดค่าใช้จ่ายและการสูญเสียเวลาที่เกี่ยวกับความขัดแย้ง การสร้างสัมพันธไมตรีและการยอมรับ เพิ่มความง่ายต่อการนำไปปฏิบัติหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้า ดำรงไว้ซึ่งความน่าเชื่อถือและความชอบธรรม เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นสามารถคาดคะเนถึง ความกังวล และค่านิยมของประชาชนได้และพัฒนาความเชี่ยวชาญ และความคิดสร้างสรรค์ของสาธารณสุข

Clayton. (2001 : 28) ได้สรุปถึงประโยชน์ของการมีส่วนร่วมในแผนงาน หรือโครงการพัฒนาชนบทไว้ คือ เพิ่มประสิทธิภาพของกิจกรรมการพัฒนา ด้วยทรัพยากรท้องถิ่น เพิ่มประสิทธิภาพของกิจกรรมการพัฒนา ด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน พัฒนาความสามารถของคนในท้องถิ่นในการพัฒนากิจกรรมต่างๆ ได้ สามารถเพิ่มและขยายกิจกรรมพัฒนาต่างๆ ได้ง่ายยิ่งขึ้น ผลประโยชน์ตกอยู่กับคนส่วนใหญ่ สร้างความรู้สึกรับรู้ถึงความเป็นเจ้าของ ของผู้มีส่วนร่วมและสร้างความเท่าเทียมกันของผู้มีส่วนร่วมทั้งเพศหญิงและเพศชาย

Allister. (2000 : 12-13) กล่าวว่า ประโยชน์ของการมีส่วนร่วม คือ เกิดการเรียนรู้โดยตรงจากชุมชน ข้อมูลข่าวสารที่ได้รับจะช่วยในการตัดสินใจแก้ปัญหา หรือจัดการกับความขัดแย้ง ก่อให้เกิดการคิดค้นการเรียนรู้ สร้างการยอมรับนับถือในสิทธิ์ของมนุษย์ตามระบอบประชาธิปไตย

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า การเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนนั้นจะช่วยให้เกิด  
แก้ไขปัญหา การจัดการกับความขัดแย้ง ก่อให้เกิดการคิดค้น การเรียนรู้ การสร้างการยอมรับ  
นับถือ ซึ่งจะนำไปสู่การพึ่งตนเองและการบริหารตนเองได้

### 7.7 องค์ประกอบของการมีส่วนร่วม

จากแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วม ของนักวิชาการหลายๆคน สามารถสรุปได้ ดังนี้  
Cohen and Uphoff. (1980 : 76) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท  
เพื่อให้เกิดความสำเร็จได้นั้น ควรประกอบด้วย การมีส่วนร่วมใน 4 ด้าน ได้แก่ การมีส่วนร่วม  
ในการตัดสินใจ โดยในกระบวนการนี้ ประการแรกสุดที่จะต้องทำ คือ การจัดลำดับของ  
ความสำคัญจากนั้นก็เลือกนโยบายและประชากรที่เกี่ยวข้อง การตัดสินใจนี้เป็นกระบวนการ  
ต่อเนื่องที่ต้องดำเนินการไปเรื่อยๆ ตั้งแต่การตัดสินใจในช่วงเริ่มต้น การตัดสินใจช่วงการ  
วางแผนและการตัดสินใจในช่วงการดำเนินการตามแผนที่วางไว้ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ  
ดำเนินการในส่วนที่เป็นองค์ประกอบของการดำเนินการตามโครงการนี้ เพื่อตอบคำถามว่าใคร  
จะทำประสานงานและการของความช่วยเหลือเป็นต้น การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ ในส่วน  
ที่เกี่ยวกับผลประโยชน์นั้น นอกจากความสำคัญของประโยชน์ในเชิงปริมาณ และในเชิง  
คุณภาพแล้ว ยังต้องพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่มด้วย ผลประโยชน์ของ  
โครงการนี้ รวมทั้งผลประโยชน์ที่เป็นทางบวกและผลที่เกิดขึ้นในทางลบที่เป็นผลเสียของ  
โครงการ และสุดท้ายเป็นการมีส่วนร่วมประเมินผล เป็นการควบคุมและตรวจสอบการดำเนิน  
กิจกรรมทั้งหมด ซึ่งสามารถสรุปรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน ที่ให้เห็นถึงความสำคัญ  
ของการมีส่วนร่วมของประชาชนในขั้นตัดสินใจว่ามีความสำคัญมาก การตัดสินใจจะมีผลต่อ  
การดำเนินการ และการดำเนินการจะมีผลไปยังการรับผลประโยชน์ และการประเมินผลใน  
ขณะเดียวกัน การตัดสินใจจะมีผลโดยตรงต่อการรับผลประโยชน์ และการประเมินผลด้วย

สมนึก ปัญญาสิงห์ (2532 : 271-272) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมมี 3  
องค์ประกอบ ได้แก่ ความร่วมมือ ร่วมใจ คือ การทำงานกับกลุ่มเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์  
ด้วยความตั้งใจ การประสานงาน คือ การทำงานกับกลุ่มอยู่ในห้วงเวลาและลำดับเหตุการณ์  
ที่ตรงประสิทธิภาพ คือ ถูกจังหวะและเหมาะสม และความรับผิดชอบ คือ การทำงานกับกลุ่ม  
ด้วยความรู้สึกผูกพันให้ประจักษ์ว่าเชื่อถือไว้ใจได้

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2532 : 102-115) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน  
ประกอบด้วย 4 ประการ คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ได้แก่ การตัดสินใจในช่วงของ

กิจกรรมและช่วงดำเนินการกิจกรรม การมีส่วนร่วมในการลงมือทำเอง ได้แก่ การสนับสนุน ทรัพยากรการร่วมบริหาร ร่วมลงแรงและร่วมใจ การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ ทั้งประโยชน์ทางใจและทางวัตถุ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ได้แก่ การตรวจสอบ ควบคุมการดำเนินการกิจกรรมทั้งหมด

อภิศักดิ์ ไพฑากำ (2538 : 66-67) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมประกอบด้วย 3 ประการ ได้แก่ การเกี่ยวข้องกับทางด้านจิตใจและอารมณ์ เป็นการเกี่ยวข้องกับทั้งตัว ไม่ใช่แค่เพียง กำลังกาย หรือทักษะ แต่จะมีความเกี่ยวข้องกับจิตใจและไม่เพียงแต่เฉพาะด้านงาน การกระทำ ด้วยความเต็มใจ เนื่องจากการเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น ความคิดสร้างสรรค์ จึงเป็นการ กระทำด้วยความเต็มใจมากกว่า ความยินยอมที่จะกระทำตามคำสั่ง เป็นการกระทำด้วยความ พร้อมใจการมีส่วนร่วมจึงเป็นความสัมพันธ์ทางอารมณ์และจิตใจแบบ “ยุควิถี” คือ มีการ ติดต่อสื่อสารทั่วไป และกลับระหว่างบุคคลนั้นกับกลุ่ม และสุดท้ายเป็นการมีส่วนร่วม รับผิดชอบ เมื่อเกิดความเกี่ยวข้องกับทางด้านจิตใจอารมณ์และได้กระทำการให้แก่สถานการณ์ กลุ่มนั้นแล้ว ผู้มีส่วนร่วมจะเกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มนั้น เพราะการมีส่วนร่วมเป็น กระบวนการทางสังคมที่บุคคลเข้าไปเกี่ยวข้องกับกลุ่ม และต้องการเห็นผลสำเร็จของงานนั้นๆ

มหาวิทาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2538 : 106-110) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมมี 5 องค์ประกอบ คือ การมีส่วนร่วมในการระบุปัญหาของส่วนรวมร่วมกัน การมีส่วนร่วมในการ วางแผนแนวทาง วิธีการที่จะปฏิบัติ การมีส่วนร่วมในการนำแผนไปปฏิบัติ การมีส่วนร่วมใน การติดตามและควบคุมให้เป็นไปตามแผนที่วางไว้ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผลและ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

คณะกรรมการพัฒนาอุตสาหกรรม (2551 : 81) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมนี้ มีองค์ประกอบ 4 อย่าง คือ การมีส่วนร่วมในการริเริ่ม ตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการ สนับสนุน การมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการรวบรวมทรัพยากร

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2543 : 143) สรุปว่า การมีส่วนร่วม ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน จะเป็นการกระตุ้นให้ ประชาชนได้ร่วมกันเรียนรู้สภาพของชุมชน การดำเนินชีวิต ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อใช้ เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการทำงาน และร่วมกันค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา ตลอดจนการ จัดลำดับความสำคัญของปัญหา การมีส่วนร่วมในการวางแผน โดยจะมีการรวมกลุ่มอภิปราย และแสดงความคิดเห็นเพื่อกำหนดคนโยบาย วัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงาน และทรัพยากรที่จะต้องใช้ในการมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา โดยการสนับสนุนด้านวัสดุ

อุปกรณ์ แรงงาน เงินทุนหรือเข้าร่วมบริหารงาน การใช้ทรัพยากร การประสานงาน และ  
 คำเนิการของความช่วยเหลือจากภายนอก การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการ  
 พัฒนาเป็นการนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ทั้งด้านวัตถุและจิตใจ โดยอยู่บนพื้นฐาน  
 ของความเท่าเทียมกันของบุคคล และสังคมและการมีส่วนร่วมในการติดตาม และประเมินผล  
 การพัฒนา เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ทันที

จากข้างต้น จะเห็นว่าองค์ประกอบการมีส่วนร่วม ประกอบด้วย ความสัมพันธ์ทาง  
 อารมณ์และจิตใจ การมีส่วนร่วมในการริเริ่มตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการวางแผนการมี  
 ส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา การมีส่วนร่วมในการสนับสนุน การมีส่วนร่วมในการรับ  
 ประโยชน์ การมีส่วนร่วมในการรวบรวมทรัพยากร และการมีส่วนร่วมในการติดตามและ  
 ประเมินผลการพัฒนา

ดังนั้น เมื่อก้าวโดยสรุป การมีส่วนร่วมเป็นการจำแนกประเภทของการมีส่วนร่วม  
 ที่กล่าวข้างต้น ซึ่งอาจพิจารณาได้เป็น 5 กลุ่ม ดังนี้ กลุ่มที่ 1 จำแนกตามกิจกรรมในการมีส่วน  
 ร่วมโดยพิจารณาจากกิจกรรมของโครงการนั้นๆ ว่ามีกิจกรรมอะไรบ้างที่ประชาชนเข้าไปมี  
 ส่วนเกี่ยวข้องด้วย ซึ่งอาจจะแตกต่างกันไปตามลักษณะของงานหรือ โครงการ แต่โดยทั่วไป  
 แล้วจะเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการประเมินผล กลุ่มที่ 2 จำแนกตามขั้นตอนของการมี  
 ส่วนร่วมประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ กลุ่มที่ 3  
 จำแนกตามระดับความสมัครใจในการเข้าร่วม แบ่งออกเป็น การมีส่วนร่วมโดยการสมัครใจ  
 และการมีส่วนร่วมโดยการบังคับ กลุ่มที่ 4 จำแนกตามระดับขององค์การแบ่งออกเป็น 3 ระดับ  
 คือ การมีส่วนร่วมในระดับล่างของกลุ่ม องค์การ เช่น การเป็นสมาชิก การมีส่วนร่วมใน  
 ระดับกลางของกลุ่ม องค์การ เช่น เป็นกรรมการและการมีส่วนร่วมในระดับสูงของกลุ่ม  
 องค์การ เช่น เป็นประธานกรรมการ และกลุ่มที่ 5 จำแนกตามประเภทของผู้มีส่วนร่วมแบ่งเป็น  
 6 ประเภท ผู้ที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่น เจ้าหน้าที่รัฐบาล นักการเมือง นักวิชาการ และ  
 ชาวต่างชาติ ซึ่งหลักการมีส่วนร่วมดังกล่าวก็ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของคนใน  
 องค์การหรือชุมชน

จากแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมที่กล่าวมานี้ การที่กระตุ้นเร้าให้เกิดกิจกรรมของ  
 ชุมชนและให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมนั้น จำเป็นที่จะต้องคำนึง และมีความเข้าใจใน  
 วิถีชีวิต ค่านิยมวัฒนธรรมประเพณีของบุคคลและสังคมนั้นๆ ด้วย ดังนั้น การพัฒนาสิ่งเร้าที่  
 เหมาะสมจะช่วยเสริมสร้างให้สมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมด้วยความสมัครใจ  
 กิจกรรมของชุมชนในชุมชนนั้น เป็นสิ่งที่เปิดโอกาสให้สมาชิกทุกๆ คน ได้มีโอกาสพบประ

สังสรรค์แลกเปลี่ยนความคิดเห็น สร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อันจะนำมาสู่ความร่วมมือร่วมใจกันในการทำกิจกรรมต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนนั้นๆ เช่น โครงการตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ผู้วิจัยจะอาศัยหลักการมีส่วนร่วมต่างๆ เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนา กลยุทธ์การขับเคลื่อนสุขภาวะของบุคคลในชุมชน

## การจัดการความรู้ในชุมชน (Knowledge Management : KM)

### 1. ความหมายของการจัดการความรู้ในชุมชน

การจัดการความรู้ คือ การรวบรวมองค์ความรู้ที่มีอยู่ในส่วนราชการซึ่งกระจัดกระจายอยู่ในตัวบุคคลหรือเอกสาร มาพัฒนาให้เป็นระบบเพื่อให้ทุกคนในองค์กรสามารถเข้าถึงความรู้และความสามารถในเชิงแข่งขันสูงสุด โดยที่ความรู้มี 2 ประเภท คือ

1.1 ความรู้ที่ฝังอยู่ในคน (Tacit Knowledge) เป็นความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ พรสวรรค์หรือสัญชาตญาณของแต่ละบุคคลในการทำความเข้าใจในสิ่งต่างๆ เป็นความรู้ที่ไม่สามารถถ่ายทอดออกมาเป็นคำพูดหรือลายลักษณ์อักษรได้โดยง่าย เช่น ทักษะในการทำงาน งานฝีมือ หรือการคิดเชิงวิเคราะห์ บางครั้งจึงเรียกว่าเป็นความรู้แบบนามธรรม

1.2 ความรู้ที่ชัดเจน (Explicit Knowledge) เป็นความรู้ที่สามารถรวบรวมถ่ายทอดได้โดยผ่านวิธีต่างๆ เช่น การบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ทฤษฎี คู่มือต่างๆ และบางครั้งเรียกว่าเป็นความรู้แบบรูปธรรม

วิจารณ์ พานิช (2550 : 52) ได้ให้ความหมายของคำว่า การจัดการความรู้คือ เครื่องมือเพื่อการบรรลุเป้าหมายอย่างน้อย 4 ประการ ไปพร้อมๆ กัน ได้แก่ 1. บรรลุเป้าหมายของงาน 2.บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาคน 3.บรรลุเป้าหมายการพัฒนาองค์กรไปเป็นองค์กรเรียนรู้ และ 4. บรรลุความเป็นชุมชน เป็นหมู่คณะ ความเอื้ออาทรระหว่างกันในที่ทำงาน การจัดการความรู้เป็นการดำเนินการอย่างน้อย 6 ประการต่อความรู้ ได้แก่

1.3 การกำหนดความรู้หลักที่จำเป็นหรือสำคัญต่องานหรือกิจกรรมของกลุ่มหรือองค์กร

1.4 การเสาะหาความรู้ที่ต้องการ

1.5 การปรับปรุง คัดแปลง หรือสร้างความรู้บางส่วน ให้เหมาะต่อการใช้งานของตน

1.6 การประยุกต์ใช้ความรู้ในกิจการงานของตน



1.7 การนำประสบการณ์จากการทำงาน และการประยุกต์ใช้ความรู้มา  
แลกเปลี่ยนเรียนรู้และสกัดความรู้ ออกมาบันทึกไว้

1.8 การจดบันทึก ขุมความรู้และแก่นความรู้ สำหรับไว้ใช้งานและปรับปรุง  
เป็นชุดความรู้ที่ครบถ้วน ลุ่มลึกและเชื่อมโยงมากขึ้น เหมาะต่อการใช้งานมากยิ่งขึ้น

โดยที่การดำเนินการ 6 ประการนี้บูรณาการเป็นเนื้อเดียวกัน ความรู้ที่เกี่ยวข้อง  
เป็นทั้งความรู้ที่ชัดเจน อยู่ในรูปของตัวหนังสือหรือรหัสอย่างอื่นที่เข้าใจได้ทั่วไป (Explicit  
Knowledge) และความรู้ฝังลึกอยู่ในสมอง (Tacit Knowledge) ที่อยู่ในคน ทั้งที่อยู่ในใจ  
(ความเชื่อ ค่านิยม) อยู่ในสมอง (เหตุผล) และอยู่ในมือ และส่วนอื่นๆ ของร่างกาย (ทักษะใน  
การปฏิบัติ) การจัดการความรู้เป็นกิจกรรมที่คนจำนวนหนึ่งทำร่วมกัน ไม่ใช่กิจกรรมที่ทำโดย  
คนคนเดียว เนื่องจากเชื่อว่า “จัดการความรู้” จึงมีคนเข้าใจผิด เริ่มดำเนินการ โดยเข้าไปที่ความรู้  
คือ เริ่มที่ความรู้ นี่คือการผิดพลาดที่พบบ่อยมาก การจัดการความรู้ที่ถูกต้องจะต้องเริ่มที่งาน  
หรือเป้าหมายของงาน เป้าหมายของงานที่สำคัญ คือ การบรรลุผลสัมฤทธิ์ในการดำเนินการ  
ตามที่กำหนดไว้ (Operation Effectiveness) และนิยามผลสัมฤทธิ์ ออกเป็น 4 ส่วน คือ

1. การสนองตอบ (Responsiveness) ซึ่งรวมทั้งการสนองตอบความต้องการ  
ของลูกค้าสนองตอบความต้องการของเจ้าของกิจการหรือผู้ถือหุ้น สมองตอบความต้องการ  
ของพนักงาน และสนองตอบความต้องการของสังคมส่วนรวม

2. การมีนวัตกรรม (Innovation) ทั้งที่เป็นนวัตกรรมในการทำงานและ  
นวัตกรรมด้านผลิตภัณฑ์หรือบริการ

3. ซีดความสามารถ (Competency) ขององค์กรและของบุคลากรที่พัฒนาขึ้น  
ซึ่งสะท้อนสภาพการเรียนรู้ขององค์กร

4. ประสิทธิภาพ (Efficiency) ซึ่งหมายถึง สัดส่วนระหว่างผลลัพธ์กับต้นทุน  
ที่ลงไป การทำงานที่ประสิทธิภาพสูง หมายถึง การทำงานที่ลงทุนลงแรงน้อย แต่ได้ผลมาก  
หรือคุณภาพสูง เป้าหมายสุดท้ายของการจัดการความรู้ คือ การที่กลุ่มคนที่ดำเนินการจัดการ  
ความรู้ร่วมกัน มีชุดความรู้ของตนเอง ที่ร่วมกันสร้างเอง สำหรับใช้งานของตน คนเหล่านี้จะ  
สร้างความรู้ขึ้นใช้เองอยู่ตลอดเวลา โดยที่การสร้างนั้นเป็นการสร้างเพียงบางส่วน เป็นการ  
สร้างผ่านการทดลองเอาความรู้จากภายนอกมาปรับปรุงให้เหมาะกับสภาพของตน และทดลอง  
ใช้งาน จัดการความรู้ไม่ใช่กิจกรรมที่ดำเนินการเฉพาะหรือเกี่ยวกับเรื่องความรู้ แต่เป็นกิจกรรม  
ที่แทรกและแฝง หรือในภาษาวิชาการเรียกว่า บูรณาการอยู่กับทุกกิจกรรมของการทำงาน และ

ที่สำคัญตัวการจัดการความรู้เองก็ต้องการการจัดการด้วย ตั้งเป้าหมายการจัดการความรู้เพื่อพัฒนางาน พัฒนาคณะ พัฒนาองค์กร เป็นองค์การการเรียนรู้

ความเป็นชุมชนในที่ทำงาน การจัดการความรู้จึงไม่ใช่เป้าหมายในตัวของมันเอง เมื่อไรก็ตามที่มีการเข้าใจผิด เอาการจัดการความรู้เป็นเป้าหมาย ความผิดพลาดก็เริ่มเดินเข้ามา อันตรายที่จะเกิดตามมาคือ การจัดการความรู้เทียมหรือปลอม เป็นการดำเนินการเพียงเพื่อให้ได้ชื่อว่ามีการจัดการความรู้ การริเริ่มดำเนินการจัดการความรู้ แรงจูงใจ การริเริ่มดำเนินการจัดการความรู้เป็นก้าวแรก ถ้าก้าวถูกทิศทาง ถูกวิธีก็มีโอกาสสำเร็จสูง แต่ถ้าก้าวผิดก็จะเดินไปสู่ความล้มเหลว ตัวกำหนดที่สำคัญคือแรงจูงใจในการริเริ่มดำเนินการจัดการความรู้

## 2. แนวคิดการดำเนินงานการจัดการความรู้

การจัดการความรู้เป็นการสร้างและใช้ความรู้ ณ จุดใช้งาน โดยผู้ทำงาน การจัดการความรู้ต้องร่วมมือกันทำหลายคนที่มีความคิดต่างกัน ยังมีความต่าง ยังมีความสร้างสรรค์มาก ต้องใช้กระบวนการแลกเปลี่ยนหรือกระบวนการกลุ่มให้เป็นการจัดการความรู้ ต้องยกระดับความรู้ ทั้งความรู้ฝังลึกและความรู้เปิดเผย ผ่านการปฏิบัติกับการเป็นตาราง มีการขำเลียงของเพื่อนเพื่อนำไปสู่การยกระดับความคิด ในการดำเนินงานควรเริ่มต้นด้วยการตั้งเป้าพัฒนางานแล้วรวมตัวกันหาวิธีการวิธีที่ดีที่สุด คือ ดูว่าที่อื่นทำอย่างเลียนแบบการปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practices) และทำให้คิดว่า เมื่อมีความสำเร็จแม้เพียงเล็กน้อยก็เฉลิมฉลอง จุดเน้นของการจัดการความรู้มีหลายจุดแต่หน่วยงานต้องเลือกจุดเน้นของตนเอง การจัดการความรู้ไม่ได้มีรูปแบบเดียวจะใช้รูปแบบหรือวิธีการใดกับเป้าหมายที่เราต้องการ

การจัดการความรู้ ต้องเป็น การปฏิบัติ (Action and Work Based) ต้องเน้นการจัดการความรู้ ณ จุดทำงาน ตัวผู้ปฏิบัติงานเป็นผู้สำคัญที่สุด โดยมีหัวหน้าผู้ปฏิบัติการ (Facilitator) เป็นผู้อำนวยความสะดวก นำความรู้ขององค์กรและความรู้จากโลกภายนอกมาใช้ในการทำงานให้สอดคล้องกับบริบท บริบทขององค์กร ไม้หนึ่ง ความไม่แน่นอนกับอนาคต เป็นพลังที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ในการจดบันทึก ข้อเสีย คือ มักจะบันทึกปริมาณ จำนวน ทะเลสาบปรากฏการณ์ที่เป็นปฏิสัมพันธ์ เรืองราว ความรู้สึกที่เกิดขึ้น สิ่งเหล่านี้หากบันทึกไว้ จะเกิดพลังมหาศาลเป็นข้อมูลคุณภาพ

คำหลัก คือ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Knowledge Sharing) ระหว่างกัน ผ่านการทำงานร่วมกัน วิธีการใดก็ตามที่มีเป้าหมายพัฒนางานของกลุ่มหรือของตน ผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์หรือความรู้ที่เกิดจากการทำงาน ถือเป็นจัดการความรู้ทั้งสิ้น วิธีการจัดการความรู้มีหลายวิธี ไม่ควรเน้นใช้วิธีการที่ชื่อไพเราะ โก้เก๋หรือใช้เทคโนโลยียากๆ

ควรเน้นความง่ายและเรียบง่ายในช่วงเริ่มต้น แล้วค่อยๆ ใช้วิธีการที่ยากหรือซับซ้อนขึ้นตามความจำเป็นซึ่งมีวิธีการ ดังนี้

2.1 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากวิธีทำงานแบบการปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practices) วิธีทำงานที่เป็นการปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practices) วิธีทำงานที่เกิดผลงานในลักษณะที่น่าภูมิใจ น่าชื่นชม ผลสัมฤทธิ์สูง ประสิทธิภาพสูงหรือคุณภาพสูงองค์กรขนาดใหญ่ ต้องการ Best Practices ของการทำงานเรื่องต่างๆ นำมากำหนดเป็นมาตรฐานการทำงาน จัดให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระหว่างทีมเจ้าของการปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practices) กับทีมอื่นๆ ให้ทีมอื่นๆ สามารถปฏิบัติตามมาตรฐานได้และยิ่งกว่านั้น ต้องส่งเสริมให้มีการพัฒนาการปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practices) ใหม่ขึ้น ให้เป็นวิธีการที่ดีกว่าเดิม เป็นวงจรเรื่อยไปไม่สิ้นสุด ในองค์กรขนาดใหญ่ การนำวิธีการทำงานและประสบการณ์ทำงาน โดยวิธีการที่เป็นการปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practices) เขียนเป็นเอกสารขึ้นไว้บนอินทราเน็ต (Intranet) หรือเว็บไซต์ (Website) ให้พนักงานใช้รหัสผ่าน (Password) เข้ามาดูได้ตลอดเวลาจะช่วยอำนวยความสะดวก การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของพนักงาน

#### 2.1.1 แนวทางการจัดการความรู้โดยการปฏิบัติที่เป็นเลิศ

- 1) เสาะหา มีเกณฑ์ในการคัดเลือก ต้องคัดเลือกอย่างตรงไปตรงมา
- 2) เป็นการปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practices) ที่เกิดขึ้นจากกลุ่มมีเรื่องราวของกระบวนการพัฒนางาน ผ่านความยากลำบาก (ล้มเหลว) มีการฟันฝ่าจนกว่าจะบรรลุผล มีเรื่องราวให้เล่าเพื่อสะท้อนวิถีคิด วิธีปรึกษาหารือ ดึงเอาความรู้ฝังลึก จากสมาชิกกลุ่มและค้นคว้าความรู้จากภายนอกมาใช้งานในการประชุมเสนอผลงาน ต้องเตรียมตัว และกระตุ้นให้มีการซักถามและเปลี่ยนแปลงกันให้มาก และมีผู้ทรงคุณวุฒิคอยกระตุ้น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และชี้ประเด็นเพื่อยกระดับความรู้โดยใช้ตัวอย่างคำถาม เช่น

2.1) มีใครหรือเหตุการณ์ใดที่เป็นตัวกระตุ้น ให้เกิดการพัฒนางานจนเกิด Best Practices อย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ในช่วงเวลาของการพัฒนาดังกล่าว ใครบ้างเข้ามามีส่วนร่วมอย่างไร เกิดกระบวนการอะไรบ้างที่เป็นปัจจัยสำคัญนำไปสู่ความสำเร็จ ความยากลำบากที่ต้องเผชิญคืออะไรบ้าง ได้เอาชนะอุปสรรคนั้นอย่างไร

2.2) ใช้ความรู้อะไรบ้าง ในการดำเนินกิจกรรมดังกล่าว  
เอาความรู้เหล่านั้นมาจากไหน

2.3) มีแผนจะทำให้ดียิ่งขึ้นอย่างไร ต้องการความช่วยเหลืออะไรบ้าง

2.4) คิดว่า มีหน่วยงานใดบ้างที่น่าจะเรียนรู้ จากกิจกรรม  
ของกลุ่มของท่านได้

2.5) มีความรู้อะไรบ้างที่พร้อมจะแลกเปลี่ยนกับเพื่อน  
ร่วมงานในหน่วยงานอื่น

2.6) มีการสร้างเงื่อนไข หรือบรรยากาศให้ผู้มาร่วมประชุม  
นำเอาความรู้ที่ได้จากการแลกเปลี่ยน ไปปฏิบัติ เพิ่มพูนความรู้ฝังลึกของกลุ่มและมีการ  
แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอย่างต่อเนื่อง

2.1.2) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยการทำกิจกรรม “ชุมชนนักปฏิบัติ”  
ชุมชนนักปฏิบัติ (Community of Practices-cop) เป็นการรวมตัวกันของผู้ปฏิบัติงานคล้ายๆกัน  
หรือต้องใช้ความรู้ในลักษณะคล้ายคลึงกัน แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์กันอย่าง  
สม่ำเสมอ ชุมชนนักปฏิบัติ (Community of Practices) อาจเป็นชุมชนที่สนใจปัญหาเดียวกัน  
เช่น Cop เรื่อง การดูแลผู้ป่วยโรคเบาหวานที่กำลังจัดตั้งขึ้นโดย พรพ. หรือ อาจเป็นชุมชน  
ที่สนใจชุดความรู้ (Knowledge Domain) ชุดเดียวกัน แต่ทำงานอยู่ในต่างหน้าที่ เฉพาะปัญหา  
คนละปัญหา เช่น ชุมชนนักปฏิบัติ (Cop) เรื่อง การดูแลผู้ป่วยที่ใช้เครื่องช่วยหายใจ อาจมี  
สมาชิกจาก หออภิบาลและหอผู้ป่วยอายุรกรรม หอผู้ป่วยกุมารเวชกรรม หอผู้ป่วยนรีเวชกรรม  
เป็นต้น วิธีการแลกเปลี่ยนอย่างค่อยเป็นค่อยไป (Low Tech) คือ นัดประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้  
กันอย่างสม่ำเสมอ เช่น ทุกวันศุกร์ 17.00-19.00 น. เอาอาหารเย็นมารับประทานร่วมกัน และมี  
คนมาเล่าประสบการณ์ของคน 2 คน เป็นเครื่องมือเริ่มต้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

2.1.3) แลกเปลี่ยนเรียนรู้ยกกำลังสาม การดำเนินการจัดการความรู้ใน  
องค์กร ควรใช้หลักการ “พลังสาม รวมเป็นหนึ่งเดียว” กล่าวคือ

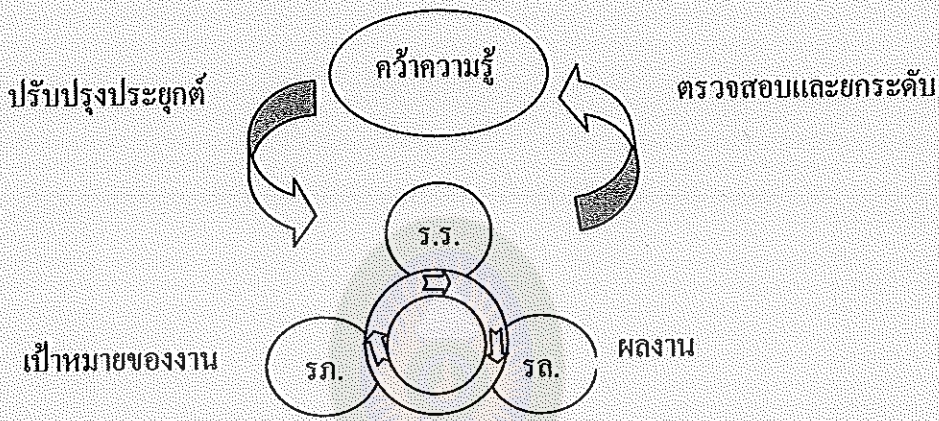
1) ใช้พลังของ “ระบบงานประจำ” ซึ่งมีการทำงานตามกฎระเบียบ  
มีรูปแบบที่ชัดเจน

2) ใช้พลังของ “ระบบแห่งความสร้างสรรค์” มีการทดลองรูปแบบ  
ใหม่ๆ ของการทำงานเป็น โครงการของทีม (Project Team) ทำงานมุ่งเป้าในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง  
ภายใต้แนวคิดของระบบที่ซับซ้อนและปรับตัว (Complex-adaptive System)

3) ใช้พลังสร้างสรรค์ที่มีอยู่แล้วภายในองค์กร ในรูปของการรวมตัว  
กันเอง เป็นกลุ่มสร้างสรรค์งาน หรือเสาะหาคำแนะนำการที่มีคุณภาพสูง (Best Practices)  
ในเรื่องต่างๆ มาขยายผล เชื่อมโยงกับระบบงานประจำและระบบแห่งการสร้างสรรค์ เน้นที่การ  
แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ที่จะนำไปสู่การพัฒนา Best Practices จากการเรียนรู้ จากการทำงานภายใน

องค์กรและจากการ “ตรวจจับ” (Capture) ความรู้จากภายนอกองค์กรเอามาปรับใช้ในการทำงาน

นอกจากนี้ยังสามารถใช้วงจรแห่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการจัดการความรู้ ได้ดังนี้  
 ในวงล้อหลัก ใช้พลังของการเรียนรู้ร่วมกัน (ของทีมงาน) ทั้งเรียนรู้ร่วมกันก่อนเริ่มงาน-รท.  
 (Learning Before) เรียนรู้ร่วมกันระหว่างทำงาน – ร.ร. (Learning During) และเรียนรู้ร่วมกัน  
 หลังงานชิ้นนั้นสำเร็จ-รล. (Learning After)



แผนภาพที่ 8 วงจรการเรียนรู้ร่วมกัน

ที่มา : [www.sciplanet.org/download/kmDoc/what\\_is\\_KM.doc](http://www.sciplanet.org/download/kmDoc/what_is_KM.doc)

เป้าหมายของวงจรมี เพื่อเป็นวงล้อหมุนให้เป้าหมายของงาน ที่กำหนดไว้ไปสู่ความสำเร็จในลักษณะที่เป็นความสำเร็จระดับระดับน่าภูมิใจ ที่น่าชื่นชม การเรียนรู้ร่วมกันก่อนเริ่มงาน ใช้เทคนิคที่เรียกว่า เพื่อนช่วยเพื่อน (Peer Assist) คือ ทีมที่จะทำงานชิ้นนั้น เสาะหากลุ่ม หรือทีมงานที่มีความสามารถในการทำงานนั้น ในระดับการปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practices) ซึ่งอาจเป็นกลุ่มภายในองค์กรเดียวกันหรือกลุ่มภายนอกองค์กรก็ได้

การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างทำงาน ใช้เทคนิคที่เรียกว่า เรียนรู้โดยการสำรวจการปฏิบัติงานหรือ AAR (After Action Review) และการเรียนรู้ร่วมกัน หลังจากงานสำเร็จ วงจรแลกเปลี่ยนเรียนรู้หลังงาน เมื่อทำต่อเนื่องกันอย่างสม่ำเสมอจะเกิดพลังมาก แต่ยังไม่พอต้องใช้พลังของอีกวงจรหนึ่ง คือ วงจร “คว้า” (Capture) ความรู้จากภายนอก ทั้งที่เป็นความรู้ในกระดาษและความรู้ในคนเอามาปรับปรุงใช้งานให้เหมาะสม กับสถานการณ์ของเราและคอย “คว้า” ความรู้ที่เกิดจากการทำงานของเรา เอามาตีความแลกเปลี่ยนยกระดับความรู้ ความเข้าใจ

และบันทึกไว้เป็นองค์ความรู้ ที่ตั้งสมไว้ภายในกลุ่มและภายในองค์กร ให้สามารถนำไป แลกเปลี่ยนเรียนรู้ กัน ได้อย่างกว้างขวางขึ้นและพร้อมที่จะให้คนอื่นมาใช้ได้ทันการณ์ ต้องหมุน วงจรทั้ง 2 เข้าเป็นวงจรเดียวกัน หรือส่งเสริมซึ่งกันและกัน ทำอย่างต่อเนื่องไม่หยุดยั้ง จะเกิด ผลสำเร็จ

### 3. องค์ประกอบสำคัญของการจัดการความรู้ (Knowledge Process)

3.1 คน ถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดเพราะเป็นแหล่งความรู้และ เป็นผู้นำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์

3.2 เทคโนโลยี เป็นเครื่องมือเพื่อให้คนสามารถค้นหา จัดเก็บ แลกเปลี่ยน รวมทั้งนำความรู้ไปใช้ได้อย่างง่ายและรวดเร็วขึ้น

3.3 กระบวนการความรู้ เป็นการบริหารจัดการเพื่อนำความรู้จากแหล่งความรู้ไป ให้ผู้ใช้เพื่อทำให้เกิดการปรับปรุงและนวัตกรรม

องค์ประกอบทั้ง 3 ส่วนนี้ จะต้องเชื่อมโยงและบูรณาการอย่างสมดุล เพราะการจัดการความรู้ เป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งของการพัฒนาคุณภาพงาน

4. เป้าหมายของการจัดการความรู้ การจัดการความรู้มีเป้าหมาย 3 ประการใหญ่ๆ ได้แก่

4.1 เพื่อพัฒนางาน ให้มีคุณภาพและผลสัมฤทธิ์ยิ่งขึ้น

4.2 เพื่อการพัฒนาคน คือ พัฒนาผู้ปฏิบัติงาน ซึ่งในที่นี้ คือ พนักงานทุกระดับ แต่ที่จะได้ประโยชน์มากที่สุด คือ พนักงานชั้นผู้น้อย และระดับกลาง

4.3 เพื่อการพัฒนา “ฐานความรู้” ขององค์กร หรือหน่วยงาน เป็นการเพิ่มพูนทุน ความรู้หรือทุนปัญญาขององค์กร ซึ่งจะช่วยให้องค์กรมีศักยภาพในการฟันฝ่า ความยาก ลำบาก หรือความไม่แน่นอนในอนาคตได้ดีขึ้น

จากเป้าหมายของการจัดการความรู้ดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่าการจัดการความรู้แบ่งได้ เป็น 3 ยุค ดังนี้

ยุคที่ 1 อาจเรียกชื่อว่า ยุคก่อนการจัดการความรู้ (Pre-SECI) การจัดการความรู้ เน้นที่การจัดการสารสนเทศ (Information Management) เพื่อใช้ในเทคโนโลยีช่วยการตัดสินใจ ของคน เริ่มเมื่อประมาณ 15-20 ปีที่แล้ว

ยุคที่ 2 อาจเรียกชื่อว่า ยุคกลางของการจัดการความรู้ (SECI) มองว่าความรู้แบ่งออกเป็น 2 แบบ คือ ความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) กับความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) การจัดการความรู้เน้นการเปลี่ยนความรู้ฝังลึก เป็นความรู้ชัดแจ้งและวนกลับหมุนเป็น “เกลียวความรู้” (Knowledge Spiral) เป็นยุคที่เชื่อมโยงการจัดการความรู้เข้ากับการรี้อปรับ (Re-engineering) กระบวนการปฏิบัติงาน เพื่อบรรลุประสิทธิภาพ (Efficiency) สูงสุด

ยุคที่ 3 อาจเรียกชื่อว่า ยุคหลังการจัดการความรู้ (Post-SECI) มองว่าความรู้ไม่แบ่งขั้วใช้งานเวลานั้น (Just-in-time KM) และเน้นที่ประสิทธิผล (Effectiveness) ของงาน

การจัดการความรู้ที่ 3 ยุค ล้วนเน้นที่การแสวงหาความรู้ของคน ในการที่จะพัฒนาคน ให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ซึ่งในการจัดการความรู้ต้องอาศัยการมองอย่างรอบด้านและมีหลักยึดดังนี้

#### 5. หลักการ 4 ประการ ของการจัดการความรู้ ได้แก่

5.1 ให้คนหลากหลายทักษะ หลากหลายวิถีคิด ทำงานร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ การจัดการความรู้ที่มีพลัง ต้องทำโดยคนที่มีพื้นฐานแตกต่างกัน มีความเชื่อหรือวิถีคิดแตกต่างกัน (แต่มีจุดรวมพลัง คือ มีเป้าหมายอยู่ทำงานด้วยกัน) ถ้ากลุ่มที่ดำเนินการจัดการความรู้ ประกอบด้วยคนที่คิดเหมือนกัน การจัดการความรู้จะไม่มีพลังในการจัดการความรู้ ความแตกต่างหลากหลาย (Heterogeneity) มีคุณค่ามากกว่าความเหมือน (Homogeneity)

5.2 ร่วมกันพัฒนาวิธีการทำงานในรูปแบบใหม่ๆ เพื่อบรรลุประสิทธิผลที่กำหนดไว้ หรือฝันว่าจะได้ ในการจัดการสมัยใหม่ ประสิทธิภาพประกอบด้วย องค์ประกอบ 4 ประการ คือ

5.2.1 การตอบสนองความต้องการ (Responsiveness) ซึ่งอาจเป็นความต้องการของลูกค้า ความต้องการของสังคมหรือความต้องการที่กำหนดโดยผู้บริหารองค์กร

5.2.2 นวัตกรรม (Innovation) ซึ่งอาจเป็นนวัตกรรมด้านผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ หรือวิธีการใหม่ๆ ก็ได้ จิตความสามารถ (Competency) ขององค์กร ประสิทธิภาพ (Efficiency) ในการทำงาน

5.3 ทดลองและเรียนรู้ เนื่องจากกิจกรรมการจัดการความรู้ เป็นกิจกรรมสร้างสรรค์ ซึ่งหมายความว่าต้องคิดแบบเพื่อฝัน จึงต้องมีวิธีการดึงกลับมาสู่ความเป็นจริงในโลก หรือในสังคม โดยการทดลองทำเพียงน้อยๆ ซึ่งถ้าล้มเหลวก็ก่อผลเสียหายไม่มากนัก ถ้าได้ผลไม่ดีก็ยกเลิกความคิคนั้น ถ้าได้ผลดี จึงขยายการทดลองเป็นทำมากขึ้น จนในที่สุดขยายเป็นวิธีทำงานแบบใหม่ หรือ ได้การปฏิบัติเป็นเลิศ (Best Practices) ใหม่ นั่นเอง

5.4 นำความรู้จากภายนอกอย่างเหมาะสม โดยต้องถือว่า ความรู้จากภายนอก  
ยังเป็นความรู้ที่ยังคับอยู่ ต้องเอามาทำให้สุก ให้พร้อมใช้ในบริบทของเรา โดยการเติมความรู้  
เชิงบริบทลงไป

6. ผลของการจัดการความรู้ มีอย่างน้อย 4 ประการ ได้แก่

6.1 ผลสัมฤทธิ์ของงาน เกิดผลสำเร็จในระดับดีมาก ขึ้น ไปถึงขั้นนำภาคภูมิใจ  
หรือระดับนวัตกรรม

6.2 พนักงาน เกิดการพัฒนา การเรียนรู้ เกิดความมั่นใจตนเอง เกิดความเป็น  
ชุมชนในหมู่ผู้ร่วมงาน เป็นบุคคลเรียนรู้

6.3 ความรู้ของบุคคลและขององค์กรได้รับการยกระดับ มีการส่งสอน และจัด  
ระบบให้พร้อมใช้

6.4 องค์กรหรือหน่วยงาน มีสภาพเป็นองค์กรเรียนรู้

กิจกรรมการจัดการความรู้ที่ทำกันอยู่ในองค์กร ในต่างประเทศเป็นแฟชันนั้น  
เมื่อประเมินผล พบว่า เพียงประมาณร้อยละ 20 เท่านั้น ที่ประสบผลสำเร็จ แสดงว่าการจัดการ  
ความรู้มีทั้งที่เป็นการจัดการความรู้ที่ติดกับการจัดการความรู้ที่เร็ว การดำเนินการจัดการความรู้  
ตามแฟชันตามๆ กันไป หรือเลียนแบบกัน เป็นการจัดการความรู้ที่เร็วและผู้ให้บริการที่ปรึกษา  
ด้านการจัดการความรู้ก็มีทั้งที่รู้จริงและรู้ไม่จริง

สรุปได้ว่า การจัดการความรู้ เป็นเครื่องมือระดมความรู้ในคน (Tacit Knowledge)  
และความรู้ในกระดาษ (Explicit Knowledge) ทั้งที่เป็นความรู้ของกลุ่มผู้ร่วมงาน เอามาใช้งาน  
และยกระดับความรู้ของบุคคล ของกลุ่มผู้ร่วมงานและขององค์กร ทำให้งานมีคุณภาพสูงขึ้น  
พนักงานเป็นบุคคลเรียนรู้และองค์กรเป็นองค์กรเรียนรู้ การจัดการความรู้เป็นทักษะสืบส่วน  
เป็นความรู้เชิงทฤษฎีเพียงส่วนเดียว ซึ่งการจัดการความรู้จะคงอยู่ในลักษณะ “ไม่ทำ-ไม่รู้”

## แนวคิดชุมชนเข้มแข็ง

### 1. ชุมชนเข้มแข็ง

จากการวิฤติเศรษฐกิจของประเทศที่เริ่มขึ้นในปลายปี พ.ศ. 2539 ซึ่งเป็นปีแรก  
ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ได้ก่อปัญหาด้านเศรษฐกิจและสังคม  
ต่างๆ ส่งผลกระทบต่อประชากรชั้นและทุกภาคส่วนของสังคม ประเด็นเรื่อง ชุมชนเข้มแข็ง  
จึงได้รับการหยิบยกขึ้นมาถว้ถึงเป็นอันมากในฐานะที่เป็น ทางเลือกที่สำคัญของการพัฒนา  
เนื่องจากปัญหาที่เกิดขึ้นได้เพียงลำพังดังนั้นหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนจึงต้องเข้ามา



แก้ไขปัญหาร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งจำเป็นต้องให้ความสำคัญต่อกระบวนการพัฒนาที่เน้นคนเป็นศูนย์กลางตามหลักปรัชญาของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 โดยการเพิ่มศักยภาพของคนและชุมชนให้เข้มแข็ง มีความพร้อมในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน ความเข้มแข็งของชุมชนจึงเป็นฐานสำคัญในการลดผลกระทบทางเศรษฐกิจ และสังคม รวมถึงการสร้างกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่ยั่งยืนในอนาคต ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาที่สำคัญประการหนึ่งต่อเนื่องมาถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9

### 1.1 ความหมายของชุมชนเข้มแข็ง

เพื่อให้การพัฒนาประเทศเป็นไปอย่างยั่งยืน จึงต้องเริ่มจากการใช้จุดแข็งในสังคม และทุนทางสังคมที่มีอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชุมชนซึ่งเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ได้มีการให้แนวคิดและความหมายของชุมชน และความเข้มแข็งของชุมชน เพื่อเป็นแนวทางและการนำไปสู่การปฏิบัติตามยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาไว้ดังนี้

ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่มีวิถีชีวิตเกี่ยวพันกัน และมีการติดต่อสื่อสารเกี่ยวข้องกันอย่างเป็นปกติต่อเนื่อง อันเนื่องมาจากการอยู่ในพื้นที่ร่วมกันหรือมีอาชีพร่วมกัน หรือการประกอบกิจการซึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน หรือการมีวัฒนธรรม ความเชื่อ หรือความสนใจร่วมกัน (ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม. 2541 : 12) โดยความเป็นชุมชนอาจหมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งเท่าใดก็ได้มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารหรือรวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ มีการจัดการเพื่อให้เกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ร่วมกัน (ประเวศ วะสี. 2539 : 121)

จากความหมายข้างต้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ชุมชนมีความหมายมากกว่าการที่คนแต่ละคนมาอยู่ร่วมกัน แต่ได้สร้างความสัมพันธ์กันโดยมีหลักการ เงื่อนไข กติกา ซึ่งเราเรียกโดยรวมว่าระเบียบบรรทัดฐานของการอยู่ร่วมกัน ชุมชนจึงมีลักษณะเป็นองค์กรทางสังคมที่สามารถตอบสนองความต้องการในชีวิตประจำวันของสมาชิกและสามารถช่วยให้สมาชิกสามารถจัดการกับปัญหาต่างๆ ที่มีอยู่ร่วมกันได้

ความเข้มแข็งของชุมชน จึงหมายถึง การที่ประชาชนในชุมชนต่างๆ ของเมือง หรือชนบทรวมตัวกันเป็น "องค์กรชุมชน" โดยมีการเรียนรู้การจัดการและการแก้ไขปัญหาร่วมกันของชุมชนแล้วถึงได้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจสังคมวัฒนธรรม

และสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนตลอดจนมีผลกระทบต่อภายนอกชุมชนที่ดีขึ้นตามลำดับ โดยจะเรียกชุมชนนี้ว่า กลุ่ม ชมรม สหกรณ์ บริษัท องค์การชาวบ้าน เครือข่ายหรืออื่นๆ ที่มีความหมายแสดงถึงการร่วมมือช่วยเหลือกันเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน และด้วยความเอื้ออาทรต่อชุมชนอื่นๆ ในสังคมด้วย

ทั้งนี้องค์การชุมชน หมายถึง กลุ่มหรือชมรมหรือสหกรณ์หรือในชื่ออื่นใด โดยจะมีการจดทะเบียนตามกฎหมายหรือไม่ก็ตาม อันเป็นองค์กรที่เกิดจากการรวมตัวด้วยความสมัครใจของประชาชนจำนวนหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์และอุดมคติร่วมกัน มีมิตรภาพและความเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้กันอย่างต่อเนื่องในการทำงานเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาเศรษฐกิจจิตใจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม มีผู้นำตามธรรมชาติเกิดขึ้น โดยผ่านกระบวนการทำงานร่วมกัน

การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอาศัยอยู่บนพื้นฐานของกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยในแต่ละชุมชนจะมีการพัฒนาไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนในมิติต่างๆ เช่น มิติทางด้านเศรษฐกิจมิติทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ มิติทางด้านสังคม และมิติทางด้านวัฒนธรรม ซึ่งในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนนั้น อาจพัฒนาความเข้มแข็งได้เพียงบางมิติเท่านั้น เนื่องจากเงื่อนไขและกระบวนการที่นำไปสู่ความเข้มแข็งในแต่ละมิติของแต่ละชุมชนมีความแตกต่างกัน

## 1.2 องค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็ง

จากการดำเนินงานเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน คณะอนุกรรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาวิกฤตภายใต้คณะกรรมการนโยบายสังคมแห่งชาติ ได้กำหนดกรอบองค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็งไว้ว่าจะต้องประกอบด้วย

1.2.1 บุคคลหลากหลายที่รวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชนอย่างเป็นทางการหรือไม่ก็ตาม

1.2.2 มีเป้าหมายร่วมกันและยึดโยงเกาะเกี่ยวกันด้วยประโยชน์สาธารณะและของสมาชิก

1.2.3 มีจิตสำนึกของการพึ่งตนเอง รักษาเอื้ออาทรต่อกันและมีความรักท้องถิ่น รักชุมชน

1.2.4 มีอิสระในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำและร่วมรับผิดชอบ

1.2.5 มีการระดมใช้ทรัพยากรในชุมชนอย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ

## รูปแบบ

- 1.2.6 มีการเรียนรู้เชื่อมโยงกัน เป็นเครือข่ายและติดต่อสื่อสารกันหลาย
- 1.2.7 มีการจัดทำกิจกรรมที่เป็นสาธารณะของชุมชนอย่างต่อเนื่อง
- 1.2.8 มีการจัดการบริหารกลุ่มที่หลากหลายและเครือข่ายที่ดี
- 1.2.9 มีการเสริมสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายของชุมชนสืบทอด

## กันตลอดไป

## 1.3 ลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง

ชุมชนที่มีความเข้มแข็งมีลักษณะที่สำคัญ ดังนี้ คือ

1.3.1 สมาชิกของชุมชนมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนและชุมชนที่จะ  
แก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง

1.3.2 สมาชิกของชุมชนพร้อมที่จะร่วมกันจัดการกับปัญหาของตนและ  
ชุมชน

1.3.3 มีกระบวนการของชุมชนที่มีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องจน เป็นวิถี  
ของชุมชน ภายใต้การสนับสนุนของผู้นำองค์กรชุมชน ในลักษณะเปิดโอกาสให้กับสมาชิก  
ทั้งหมดเข้ามามีส่วนร่วม โปร่งใสและพร้อมที่จะให้ตรวจสอบ

1.3.4 สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการประเมินสถานการณ์ของชุมชนกำหนด  
วิสัยทัศน์ร่วม ร่วมคิดตัดสินใจ ดำเนินงาน ติดตามและประเมินผลการแก้ปัญหาและการพัฒนา  
ของชุมชนผ่านกระบวนการชุมชน

1.3.5 สมาชิกชุมชนเกิดการเรียนรู้ผ่านการเข้าร่วมในกระบวนการของชุมชน

1.3.6 มีแผนของชุมชนที่ประกอบด้วยการพัฒนาทุกๆ ด้านของชุมชน ที่มุ่ง  
การพึ่งตนเอง เอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกชุมชนทุกคน และมุ่งหวังการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน

1.3.7 การพึ่งความช่วยเหลือจากภายนอก เป็นการพึ่งเพื่อให้ชุมชนสามารถ  
พึ่งตนเองได้ในที่สุดไม่ใช่การพึ่งพาตลอดไป

1.3.8 มีเครือข่ายความร่วมมือกับภาคีการพัฒนา อาจเป็นหมู่บ้านชุมชนอื่นๆ  
ท้องถิ่น ภาคราชการ องค์กรเอกชน นักธุรกิจ นักวิชาการ และอื่นๆ ในลักษณะของการมี  
ความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกัน

## 1.4 เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เพื่อเป็นฐานรองรับการแก้ไข  
ปัญหาและการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ และ

สิ่งแวดล้อมพร้อมกันทุกด้าน หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน รวมไปถึงภาคีการพัฒนาต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกประเทศ จึงต้องผนึกกำลังดำเนินงานการเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชน ในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ด้วยตนเอง ด้วยการกระตุ้นและสร้างกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม รวมทั้งการสร้างสภาพแวดล้อมให้ชุมชนร่วมกันคิด ร่วมกันทำและมีการเรียนรู้ เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว ทั้งนี้มีกิจกรรมหลัก ที่ดำเนินการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ได้แก่

1.4.1 การส่งเสริมกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อเผชิญ ปัญหาวิกฤต โดยพัฒนาศักยภาพให้คนในชุมชนรวมกลุ่มกันร่วมคิดร่วมทำ ร่วมรับคิดชอบ และร่วมรักษาผลประโยชน์ของชุมชนด้วยตนเอง รวมทั้งให้ความสำคัญกับการปรับวิถีคิดและ วิธีการทำงานของบุคลากรภาครัฐจากการเป็นผู้สั่งการเป็นผู้สนับสนุน ในการจัดการและแก้ไขปัญหาของชุมชนเอง

1.4.2 การส่งเสริมกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในลักษณะ “ร่วมคิด ร่วมทำและร่วมเรียนรู้” เพื่อส่งเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ประกอบด้วย กระบวนการส่งเสริมและสนับสนุนชุมชน ได้มีการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์เพื่อการ พัฒนาอาชีพและเศรษฐกิจชุมชน การพัฒนาสวัสดิการสังคมและสวัสดิภาพของชุมชน การฟื้นฟูอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน การค้นหาศักยภาพและการพัฒนา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนการจัดทำแผนความต้องการของชุมชน รวมทั้งการสร้างประชาคม ภายในชุมชนและการสร้างเครือข่ายของชุมชน

## 2. แนวคิดผู้นำ

ตามทฤษฎีการบริหาร ปัจจัยนำเข้าที่นำมาใช้ในกระบวนการดำเนินงานให้เกิดผลผลิตหรือปัจจัยนำออกมีอยู่ 4 ประเภท ได้แก่ คน (Man) เงิน (Money) วัสดุอุปกรณ์ (Material) และการบริหาร (Management) คน บุคลากรหรือทรัพยากรมนุษย์ เป็นปัจจัยที่สำคัญ มากประการหนึ่งของการดำเนินงานทุกประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่มีความรู้มีทักษะ หรือมีความสามารถเป็นทรัพยากรที่หายากสมควรที่จะทะนุบำรุงเอา ไว้ให้ได้

ฉะนั้น การสร้างหรือพัฒนาคนของหน่วยงานหรือองค์กร จึงถือว่ามีความจำเป็น อย่างยิ่ง เพื่อให้ได้บุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ มีคุณภาพในการทำหน้าที่เป็นหัวหน้างาน เป็นผู้บริหารซึ่งจะนำองค์กรสู่ความสำเร็จตามเป้าหมาย การที่จะเป็นผู้นำที่ยิ่งใหญ่หรือเป็นผู้นำ ที่ประสบความสำเร็จได้ผู้นั้นจะต้องบริหาร 3 ปัจจัยได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

อันได้แก่ การบริหารตนเอง การบริหารคน การบริหารงาน โดยเฉพาะในเรื่องการบริหารตน เป็นสิ่งสำคัญที่ผู้บริหารต้องมีและสร้างภาวะผู้นำพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลาให้เป็นผู้นำที่พึงประสงค์ ปรับใช้แนวคิดทฤษฎีการเป็นผู้นำมาใช้ในสิ่งแวดล้อมขององค์กรและประเทศชาติต่อไป

## 2.1 ความหมายของคำว่าผู้นำ

คำว่าผู้นำซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Leader” นั้น ได้มีผู้ให้ความหมายไว้ในลักษณะต่างๆ เช่น

2.1.1 ผู้นำ หมายถึง บุคคลซึ่งได้รับการแต่งตั้งขึ้นหรือได้รับการยกย่องขึ้นให้เป็นหัวหน้าผู้ตัดสินใจ (Decision Maker) เพราะมีความสามารถในการปกครองบังคับบัญชา และจะพาผู้ใต้บังคับบัญชาหรือหมู่ชนไปในทางที่ดีหรือชั่วได้

2.1.2 ผู้นำ คือ บุคคลใดหนึ่งในกลุ่มคนหลายๆ คนที่มีอำนาจอิทธิพลหรือความสามารถในการจูงใจคนให้ปฏิบัติตามความคิดเห็นความต้องการหรือคำสั่งของเขาได้

2.1.3 ผู้นำ คือ ผู้ที่มีอิทธิพลในทางที่ถูกต้องต่อการกระทำของผู้อื่นมากกว่าคนอื่น ๆ ในกลุ่มหรือองค์กรซึ่งเขาปฏิบัติงานอยู่

2.1.4 ผู้นำ คือ ผู้ที่ได้รับการเลือกตั้งจากกลุ่มเพื่อให้เป็นหัวหน้า

2.1.5 ผู้นำ เป็นคนเดียวในกลุ่มที่จะต้องทำหน้าที่เป็นผู้นำ ผู้ประสานงานกิจกรรมภายในกลุ่ม

ซึ่งกล่าวโดยสรุปแล้ว ผู้นำคือ ผู้ที่มีศิลปะที่สามารถมีอิทธิพลเหนือผู้อื่น นำบุคคลเหล่านั้นไปโดยได้รับความไว้วางใจและเชื่อใจอย่างเต็มที่อีกทั้งยังได้รับความเคารพนับถือ ความร่วมมือและความมั่นใจจากผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างจริงจัง

## แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555-2559)

### 1. ความสำคัญ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555-2559) ได้จัดทำขึ้นในช่วงเวลาที่ประเทศไทยต้องเผชิญกับสถานการณ์ทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว และส่งผลกระทบต่ออย่างรุนแรงกว่าช่วงที่ผ่านมา ในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8-10 สังคมไทยได้เผชิญเหตุหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ไปประยุกต์ใช้อย่างกว้างขวางในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับปัจเจก ครอบครัว

ชุมชน สังคม จนถึงระดับประเทศ ซึ่งได้มีส่วนเสริมสร้างภูมิคุ้มกันและช่วยให้สังคมไทยสามารถยืนหยัดอยู่ได้อย่างมั่นคงท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 ทุกภาคส่วนในสังคมไทยเห็นพ้องร่วมกันนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาประเทศอย่างต่อเนื่อง เพื่อมุ่งให้เกิดภูมิคุ้มกันและมีการบริหารจัดการความเสี่ยงอย่างเหมาะสม เพื่อให้การพัฒนาประเทศสู่ความสมดุลและยั่งยืน

ในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 ครั้งนี้ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของภาคีการพัฒนาทุกภาคส่วน ทั้งในระดับชุมชน ระดับภาคและระดับประเทศในทุกขั้นตอนของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ อย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง เพื่อร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์และทิศทางการพัฒนาประเทศ รวมทั้งร่วมจัดทำรายละเอียดยุทธศาสตร์ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 เพื่อมุ่งสู่ “สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขด้วยความเสมอภาค เป็นธรรมและมีภูมิคุ้มกันที่มีอยู่ พร้อมทั้งเร่งสร้างภูมิคุ้มกันในประเทศให้เข้มแข็งขึ้น เพื่อเตรียมความพร้อมคน สังคมและระบบเศรษฐกิจของประเทศให้สามารถปรับตัวรองรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนและสังคมไทยให้มีคุณภาพ มีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรและได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างเป็นธรรม รวมทั้งสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจด้วยฐานความรู้ เทคโนโลยี นวัตกรรมและความคิดสร้างสรรค์ บนพื้นฐานการผลิตและการบริโภคที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ขณะเดียวกันยังจำเป็นต้องบริหารจัดการแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 ให้บังเกิดผลในทางปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม ภายใต้หลักการพัฒนาพื้นที่ภารกิจและการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคมไทย ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาเพื่อประโยชน์สุขที่ยั่งยืนของสังคมไทยตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 วิเคราะห์ไว้ มีดังต่อไปนี้

1.1 การเปลี่ยนแปลงสถานะด้านการบริหารจัดการการพัฒนาประเทศ ประชาชนมีความตื่นตัวทางการเมืองสูงขึ้น แต่ความขัดแย้งทางการเมือง ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังคงอยู่และส่งผลต่อเศรษฐกิจ การดำรงชีวิตของประชาชน และความเชื่อมั่นของนานาชาติประเทศรวมทั้งความสงบสุขของสังคมไทย ขณะที่ประสิทธิภาพภาครัฐมีการเปลี่ยนแปลงในภาพรวมที่ดีขึ้นแต่ขีดความสามารถในการป้องกันการทุจริตต้องปรับปรุง

การกระจายอำนาจประสบความสำเร็จในเรื่องการเพิ่มรายได้ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แต่มีความล่าช้าในการถ่ายโอนภารกิจและมีความไม่ชัดเจนในการแบ่งบทบาทหน้าที่กับ ราชการส่วนกลาง ขณะเดียวกันการคอร์รัปชันยังคงเป็นปัญหาสำคัญของไทยและเป็นอุปสรรค ต่อการพัฒนาประเทศ

1.2 โครงสร้างประชากรที่มีวัยสูงอายุเพิ่มขึ้น ขณะที่ประชากรวัยเด็กและ วัยแรงงานลดลง ประเทศไทยจะเป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ในปี 2568 ขณะที่สัดส่วน ประชากร วัยเด็ก และวัยแรงงานลดลงอย่างต่อเนื่องในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ ฉบับที่ 11 อาจกระทบต่อความต้องการ แรงงานในระบบเศรษฐกิจในอนาคต การแข่งขันเพื่อแย่งชิงแรงงานจะมีมากขึ้น โดยเฉพาะแรงงาน คุณภาพภาครัฐและครัวเรือนจะมี ภาระค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นในการดูแลและพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในด้านต่างๆ

1.3 วิกฤตความเสื่อมถอยด้านคุณธรรมและจริยธรรม และมีการเปลี่ยนแปลง ทางวัฒนธรรมที่หลากหลายรวมถึงเผชิญปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติดและการเพิ่มขึ้น ของการพนัน โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชน แต่คนไทยตื่นตัวทางการเมืองและให้ ความสำคัญกับความรับผิดชอบต่อสังคมและธรรมามากขึ้น

1.4 การเปลี่ยนแปลงสถานะด้านเศรษฐกิจ อัตราการขยายตัวและเสถียรภาพ ทางเศรษฐกิจของประเทศไทยอยู่ในเกณฑ์ดี ภาคอุตสาหกรรมเป็นภาคการผลิตที่มีบทบาทสูง ภาคเกษตรเป็นแหล่งสร้างรายได้หลักของประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศและเป็นฐานในการ สร้างมูลค่าเพิ่มของภาคอุตสาหกรรม ภาคบริการมีบทบาทสำคัญในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ เศรษฐกิจ ขณะที่การเชื่อมโยงเศรษฐกิจในประเทศกับต่างประเทศทำให้เกิดกิจกรรมทาง เศรษฐกิจระหว่างประเทศ โดยเฉพาะด้านการค้าและการลงทุน สำหรับการลงทุนโดยตรง จากต่างประเทศยังคงมีบทบาทสำคัญต่อการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจไทย แต่ภาวะเศรษฐกิจ โลกที่ตกต่ำและขีดความสามารถในการแข่งขันลดลง ทำให้บทบาทของการลงทุนในการ ขับเคลื่อนเศรษฐกิจมีแนวโน้มลดลง อย่างไรก็ตามระบบเศรษฐกิจของไทยมีความอ่อนแอ ด้านปัจจัยสนับสนุนในส่วนของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีคุณภาพการบริการของโครงสร้าง พื้นฐาน กฎหมาย กฎ และระเบียบทางเศรษฐกิจที่ไม่เอื้อต่อการจัดระบบการแข่งขันที่เป็นธรรม และเหมาะสมกับสถานการณ์เปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

1.5 การเปลี่ยนแปลงสถานะด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทุนทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศส่งผลซ้ำเติมให้ปัญหา ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรุนแรง กระทบต่อผลผลิตภาคเกษตรและความยากจน

การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ขณะที่มีความขัดแย้งทางนโยบายในการบูรณาการการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมกับการพัฒนาเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตามประเทศไทย ยังมีความมั่นคงด้านอาหาร แม้จะต้องเผชิญกับความท้าทายจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศและความต้องการพืชพลังงาน

## 1.2 ยุทธศาสตร์การพัฒนา

จากวิกฤตความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้กำหนด 7 ยุทธศาสตร์หลักที่จะพัฒนาประเทศ มีดังนี้

- 1.2.1 การสร้างฐานการผลิตให้เข้มแข็ง สมดุลอย่างสร้างสรรค์
- 1.2.2 การสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการผลิต การค้า การลงทุน
- 1.2.3 การพัฒนาคุณภาพคน ทั้งความรู้คู่คุณธรรม
- 1.2.4 สังคม มั่นคงเป็นธรรม มีพลังและเอื้ออาทร
- 1.2.5 เน้นการผลิตและบริการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม
- 1.2.6 มีความมั่นคงของพลังงานและอาหาร
- 1.2.7 เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ

จาก 7 ยุทธศาสตร์หลักดังกล่าว สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้สำรวจ วิเคราะห์และนำเสนอประเด็นเกี่ยวกับความท้าทายและโอกาสของประเทศไทย หลังวิกฤตเศรษฐกิจรวมถึงการส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นทางเลือกของเศรษฐกิจไทย การเตรียมการสำหรับภาวะ โลกร้อนและสร้างโอกาสการพัฒนา การออกแบบสถาปัตยกรรมทางสังคมให้เป็นทางเลือกใหม่ของคนไทยและสร้างสัญญาประชาคมใหม่ให้เป็นพลังขับเคลื่อนสังคมไทยสู่สมดุล โดยสามารถกำหนดประเด็นยุทธศาสตร์หลักการพัฒนาในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 ดังนี้

### ความท้าทายหลักวิกฤตเศรษฐกิจ : โอกาสของประเทศไทย

การจัดทำวิสัยทัศน์ประเทศไทยสู่ปี 2570 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติได้ประเมินแนวโน้มหลักที่ประเทศไทยและโลกอาจต้องเผชิญใน 20 ปีข้างหน้า 7 ประการ

1. การรวมตัวทางเศรษฐกิจในภูมิภาค ซึ่งส่งผลให้มีความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจ ระหว่างประเทศในอนุภูมิภาคเพิ่มมากขึ้นและทำให้เศรษฐกิจในภูมิภาคเอเชียมีแนวโน้มที่จะขยายตัวอย่างรวดเร็ว



มากขึ้น

2. เศรษฐกิจโลกจะเปลี่ยนศูนย์กลางอำนาจมาอยู่ที่ประเทศแถบเอเชีย

มากขึ้น

3. การเปลี่ยนแปลงด้านการเงินโลกซึ่งจะมีความผันผวนและความเสี่ยง

ของประเทศไทยในการให้บริการผู้สูงอายุ

4. ประชากรสูงอายุของโลกเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งจะเป็นปัญหาใหญ่

ประเทศไทยต้องเตรียมความพร้อม

6. แนวโน้มปัญหาด้านพลังงานซึ่งจะมีผลกระทบต่อภาวะเศรษฐกิจและสังคม

ของโลก

7. ปัญหาคับคอกความจากภาวะโลกร้อนซึ่งส่งผลกระทบต่อธรรมชาติ

เศรษฐกิจ และคุณภาพชีวิต

#### เศรษฐกิจสร้างสรรค์ : ทางเลือกเศรษฐกิจไทย

เศรษฐกิจสร้างสรรค์ คือ แนวคิดการขับเคลื่อนเศรษฐกิจบนพื้นฐานของการใช้องค์ความรู้ (Knowledge) การศึกษา (Education) การสร้างสรรค์งาน (Creativity) และการใช้ทรัพย์สินทางปัญญา (Intellectual Property) ที่เชื่อมโยงกับรากฐานทางวัฒนธรรม การส่งเสริมความรู้ของสังคม เทคโนโลยีและนวัตกรรมสมัยใหม่

ประเด็นเชิงยุทธศาสตร์ที่ควรให้ความสำคัญทั้งในปัจจุบันและระยะต่อไป ประกอบด้วย

1. พัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจฐานความรู้ เพื่อนำไปเพิ่มคุณค่าให้กับทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่มีอยู่ ดังนั้น จำเป็นต้องให้ความสำคัญต่อการสร้างองค์ความรู้ การวิจัยและพัฒนา การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทั้งการศึกษาในระบบและนอกระบบด้วย

2. กำหนดนโยบายเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของประเทศและบูรณาการการดำเนินงานของหน่วยงาน เนื่องจากการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์มีกรอบการดำเนินงานที่ค่อนข้างกว้างและเกี่ยวข้องกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนจำนวนมาก

3. พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสภาพแวดล้อมภายในประเทศไทย เพื่อให้เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงสร้างพื้นฐาน

ด้านการสื่อสารและคมนาคม การส่งเสริมการลงทุนด้านการวิจัยและพัฒนา การจัดหาแหล่งเงินทุน การพัฒนาการศึกษาอย่างเป็นระบบและครบวงจรให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด การพัฒนาการตลาดสมัยใหม่ให้ทันต่อคู่แข่งจีนและการเปลี่ยนแปลงของโลก โดยให้ความสำคัญในประเด็น ต่อไปนี้

3.1 พัฒนาปัจจัยแวดล้อมที่กระตุ้นให้ภาคเอกชนลงทุนผลิตสินค้าสร้างสรรค์ โดยเพิ่ม มาตรการกระตุ้นเพื่อดึงดูดบริษัทข้ามชาติให้ร่วมลงทุนกับภาคเอกชน และชุมชนไทยในการพัฒนาสินค้าสร้างสรรค์ด้วยนวัตกรรมและองค์ความรู้สมัยใหม่

3.2 พัฒนาระบบฐานข้อมูล สื่อสาร และคมนาคมที่มีประสิทธิภาพ เพื่อรองรับภาคการผลิตสร้างสรรค์ ตลอดจนส่งเสริมแหล่งเรียนรู้สาธารณะและพัฒนาพื้นที่สาธารณะรูปแบบต่างๆ เพื่อสร้างเวทีนักคิดและสร้างสรรค์ต่างๆ ตลอดจนการส่งเสริมการประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับบริษัทของชุมชนและวัฒนธรรมท้องถิ่น

3.3 ให้คุณค่าต่อทรัพย์สินทางปัญญาจากความคิดสร้างสรรค์ โดยมีกฎหมายและกฎระเบียบที่ช่วยในการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา และกระบวนการบังคับใช้ อย่างมีประสิทธิภาพรวมทั้งสนับสนุนให้ผู้ประกอบการธุรกิจสร้างสรรค์ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายและกระบวนการที่มีอยู่

3.4 ขับเคลื่อนและสร้างโอกาสให้กับผู้ประกอบการ การพัฒนาความสามารถในการแข่งขันของผู้ประกอบการไทยให้มีความคิดสร้างสรรค์ (Creative Entrepreneurs)

3.5 ศึกษาวิจัยและพัฒนาเชิงลึกในสาขาเศรษฐกิจสร้างสรรค์และทุนวัฒนธรรม โดยทำการศึกษาใน 5 ประเภท ได้แก่ 1. มรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาและความหลากหลายทางชีวภาพ 2. เอกลักษณ์ศิลปะและวัฒนธรรม 3. งานช่างฝีมือและหัตถกรรม 4. อุตสาหกรรมสื่อ บ้านเทิงและซอฟต์แวร์ และ 5. การออกแบบและพัฒนาสินค้าสร้างสรรค์

3.6 การติดตามประเมินผล การขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของไทย โดยให้มีกลไกในการดำเนินการติดตามและประเมินผลการขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ซึ่งจำเป็นต้องมีเครื่องมือในการติดตาม ดัชนีชี้วัดศักยภาพเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในรายสาขา

**ภาวะโลกร้อน : วิกฤต สร้างโอกาสการพัฒนา**

ประเด็นยุทธศาสตร์การพัฒนา จากการพิจารณาสถานการณ์ แนวโน้มในอนาคตที่ประเทศไทยต้องเผชิญและโอกาสในการพัฒนาแล้ว มีประเด็นที่ควรพิจารณา

แนวทางการดำเนินการในอนาคตให้เป็นรูปธรรม ดังนี้

1. การปรับทิศทางการพัฒนาประเทศสู่การเป็นสังคมคาร์บอนต่ำ (Low Carbon Society) โดยการปรับระบบการขนส่งและโครงสร้างพื้นฐานการวางผังเมืองที่ผสมผสานระบบนิเวศน์เข้าด้วยกัน การปรับด้านโครงสร้างพลังงานสู่การใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ และการปรับพฤติกรรมกรรมการบริโภคของสังคมสู่รูปแบบการบริโภคอย่างยั่งยืน
2. การพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานทรัพยากรชีวภาพ ในการสร้างรายได้ควบคู่กับการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ โดยให้ความสำคัญกับการผลิตสินค้าและบริการจากทรัพยากรชีวภาพที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ฟื้นฟู
3. ความมั่นคงด้านอาหารและพลังงาน โดยให้ความสำคัญกับประเด็นด้านความปลอดภัยและความมั่นคงด้านอาหาร (Food Safety and Food Security) เพื่อให้ประเทศไทยมีอาหารที่เพียงพอต่อการบริโภคภายในประเทศ รวมถึงสามารถรองรับการบริโภคจากต่างประเทศได้ระดับหนึ่ง
4. การสร้างองค์ความรู้ การวิจัยและพัฒนา จัดระบบข้อมูล เพื่อสร้างโอกาสในการพัฒนาและสร้างความตระหนักให้แก่ประชาชน
5. สร้างศักยภาพในการเจรจาระหว่างประเทศ เพื่อสร้างโอกาสและความได้เปรียบในการทำหนดท่าทีในการเจรจา

**สถาปัตยกรรมทางสังคม : ทางเลือกใหม่ของคนไทย**

สถาปัตยกรรมทางสังคมในระยะต่อไป จากการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาประเทศที่ต้องเผชิญทั้งการเปลี่ยนแปลงภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ความกดดันจากระบบทุนนิยม แนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรไทย และทั้งวิกฤตเศรษฐกิจและการเมืองที่เกิดขึ้นในปัจจุบันที่สะท้อนความอ่อนแอของฐานรากสังคมไทย การปรับกระบวนการทัศน์ใหม่ของการพัฒนาสังคมจึงเป็นความจำเป็นและนำไปสู่แนวคิดในการออกแบบโครงสร้างทางโลกอย่างภูมิคุ้มกันที่ดี จึงควรมีการวางโครงสร้างสถาปัตยกรรมทางสังคมหรือหาทางเลือกใหม่ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทไทยและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ดังนี้

การปรับโครงสร้างทางสังคมให้เป็นสังคมที่มีคุณภาพ มีภูมิคุ้มกันที่แข็งแกร่ง และรองรับการเปลี่ยนแปลง

1. นำหลักคิดและแนวปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ต่อสอดคล้องกับทุนทางสังคม ที่ยังมีอยู่หลายด้านอย่างจริงจัง การพัฒนามนุษย์ให้มีความนิยมจิตสาธารณะซึ่งถือว่าเป็นความสำเร็จของการสร้างทุนมนุษย์ในระดับจุลภาค

2. วางรากฐานการพัฒนาสังคมที่ฐานราก ตั้งแต่ชุมชน ท้องถิ่นให้สามารถพัฒนาความเข้มแข็งทุกด้านด้วยตัวเอง

3. การออกแบบสังคมที่มีคุณภาพ คุณภาพสังคมเป็นแนวคิดที่มีความซับซ้อนตามสภาพสังคมเป็นแนวคิดเชิงบูรณาการของเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพมนุษย์ ทั้งความตระหนักตนและการมีส่วนร่วมในทางเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ดังนั้น คุณภาพสังคมเป็นเป้าหมายเชิงบูรณาการระหว่างนโยบายพัฒนาสังคม นโยบายพัฒนาเศรษฐกิจ นโยบายพัฒนาสิ่งแวดล้อมและนโยบายพัฒนาด้านอื่นๆ โดยสะท้อนจากสังคมใน 4 มิติ คือ 1. สังคมแห่งความเอื้ออาทรและสมานฉันท์ (Social Cohesion) 2. ความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม (Socio Economic Security) 3. การรวมกลุ่มเพื่อสร้างโอกาสให้กับทุกคนอย่างเป็นธรรม (Social Inclusion) และ 4. การเสริมสร้างพลังทางสังคม (Social Empowerment)

#### พัฒนาคุณภาพของทุนมนุษย์

1. แนวคิดการพัฒนาทุนมนุษย์ในศตวรรษที่ 21 การพัฒนามนุษย์ นอกจากการให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ศาสตร์วิทยาการแล้ว การดำเนินชีวิตในโลกยุคศตวรรษที่ 21 ได้โดยต้องมีจิตสาธารณะใน 5 ประการ คือ 1. จิตแห่งวิทยาการ 2. จิตแห่งการสังเคราะห์ 3. จิตแห่งการสร้างสรรค์ 4. จิตแห่งความเคารพ และ 5. จิตแห่งคุณธรรม

2. การพัฒนาคนทุกช่วงอายุให้เป็นทุนมนุษย์ที่เข้มแข็ง มีความรู้พื้นฐานที่มีคุณภาพ เรียนรู้ทักษะชีวิตที่เหมาะสม และมีความรู้ชำนาญในศาสตร์วิทยาการ ได้รับการพัฒนาต่อสอดคล้องตามศักยภาพและความถนัดอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

3. เน้นกระบวนการพัฒนาที่คนเป็นศูนย์กลางทุกภาคส่วนสนับสนุน โดยภาคประชาชนและชุมชน ต้องมีบทบาทเป็นเจ้าของเรื่อง มีบทบาทสำคัญตลอดกระบวนการภาครัฐ

#### สัญญาประชาคมใหม่ : พลังขับเคลื่อนสังคมสู่สมดุล

1. ปรับกระบวนทัศน์ (Paradigm) การพัฒนาประเทศใหม่โดยยึดประชาชนเป็นศูนย์กลางของการแก้ไขปัญหา

2. สร้างค่านิยมร่วม (Shared Value) ของคนในสังคมที่ยึดมั่นที่ความดี ความสุจริต ความรับผิดชอบสังคม ตลอดจนการมีจิตสำนึกด้านสิทธิหน้าที่ของพลเมือง ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น ตระหนักในคุณค่าและเคารพศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ เพื่อลดความขัดแย้งในสังคม

3. พัฒนากระบวนการ “สัญญาประชาคม” บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับชุมชน ท้องถิ่น จนถึงระดับประเทศ

4. พัฒนากลไกในระดับภาพรวม ได้แก่ การปรับปรุงกระบวนการ ยุติธรรม กลไกตรวจสอบระบบให้คุณให้โทษ ระบบกฎหมาย

5. พัฒนากลไกในระดับชุมชน ให้มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและสร้างความสุขสงบสุขในชุมชน รวมทั้งทำงานร่วมกับชุมชนอื่นในลักษณะเครือข่าย (Networking)

6. สร้างความแข็งแกร่งของโครงสร้าง กลไกและกระบวนการบริหารจัดการของทุกภาคส่วนของสังคมบนพื้นฐานหลักฐานหลักธรรมมาภิบาล และประชาธิปไตย ที่สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมการเมืองไทย ที่ยึดโยงกับแนวปฏิบัติภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และหลักคำสอนที่ทรงคุณค่าบนพื้นฐานของศาสนา ทำให้ภาคประชาชนเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ โดยวางรากฐานด้านคุณธรรมจริยธรรมและวัฒนธรรมประชาธิปไตย และธรรมมาภิบาล

7. ขับเคลื่อนและวางระบบการติดตามประเมินผลในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับประเทศจนถึงระดับพื้นที่ เพื่อสนับสนุนการสร้างสัญญาประชาคมใหม่บนพื้นฐานการมีส่วนร่วม

จากการประเมินความเสี่ยง การวิเคราะห์โอกาสในการพัฒนาของสำนักงาน คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ผู้วิจัยจึงนำหลักแนวคิด ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน มาเป็นฐานคิดที่เกี่ยวข้องในการออกแบบนวัตกรรม ซึ่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 ได้กล่าวไว้ ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต อย่างยั่งยืนแนวทางการพัฒนาการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต สร้างโอกาสการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องให้คนทุกกลุ่มวัย สามารถเข้าถึงแหล่งเรียนรู้และองค์ความรู้ที่หลากหลาย ทั้งที่เป็นวัฒนธรรมภูมิปัญญา และองค์ความรู้ใหม่ สร้างกระแสสังคมให้การเรียนรู้เป็นหน้าที่ของคนไทยทุกคน มีนิสัยใฝ่รู้รักการอ่านตั้งแต่วัยเด็ก ส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันของคนต่างวัย ควบคู่กับการส่งเสริมให้

องค์กร กลุ่มบุคคล ชุมชน ประชาชนและสื่อทุกประเภทเป็นแหล่งเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ สื่อสารด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย สร้างโอกาสในการเรียนรู้และการพัฒนาคนทุกคนอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะเด็กเยาวชนและประชาชนที่อยู่นอกระบบ ทั้งที่เป็นเด็กในวัยเรียนที่ออกกลางคัน เด็กพิการ เด็กด้อยโอกาส เพื่อส่งต่อสู่ระบบการศึกษาหรือให้ได้เรียนรู้ตามศักยภาพและตามสภาพแวดล้อม รวมทั้งผู้ที่ต้องการทักษะเพิ่มเติมในการประกอบสัมมาอาชีพ ต่อยอดสู่นวัตกรรมความรู้ การฝึกฝนจนเกิดความคิดสร้างสรรค์ เปิดใจกว้างรับฟังความคิดเห็นของคน ทุกความคิดเห็นปลูกฝังจิตใจ ให้มีคุณธรรม ซื่อสัตย์ มีระเบียบวินัย สนับสนุนการค้นคว้า อุดมการณ์อัน โดดเด่นของชุมชน การสร้างกระบวนการเรียนรู้และปลูกฝังความเป็นอัตลักษณ์ ของชุมชน โดยอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น สร้างความเข้าใจในพหุวัฒนธรรมสามารถ อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

### แนวคิดตามหลักพุทธธรรม

ในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน มีกลยุทธ์มากมายหลายประการที่สามารถ นำมาใช้ในการพัฒนาชุมชนได้ แต่ในสังคมไทยโดยเฉพาะสังคมชนบทสังคมชนบทมีสิ่งหนึ่ง ที่เป็นทั้งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและสามารถนำมาเป็นสื่อกลางในการพัฒนาคนอย่างได้ผลดี นั่นก็คือ ศาสนา และเนื่องจากสังคมไทยในชนบทส่วนมากนับถือศาสนาพุทธ การนำเอาหลักธรรม คำสอนมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชน จึงเป็นสิ่งที่ใกล้ชิดกับคนในชุมชน ทำให้เกิดการ พัฒนาทั้งทางกายและจิตใจในสภาวะของคนในชุมชนไปพร้อมๆกัน

#### 1. หลักสัพปริสธรรม 7

หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องที่ผู้วิจัยนำมาใช้เป็นฐานคิดในการออกแบบนวัตกรรม ได้แก่สัพปริสธรรม ดังมีรายละเอียดดังนี้

1.1 สัพปริสธรรม 7 ประการ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ธรรมของคนดี ธรรมของ สัตบุรุษธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ คุณสมบัติของคนดี ดังนี้

1.2 ธัมมัญญูตา หมายถึง รู้จักเหตุ ความรู้จักกรรม หรือรู้จักเหตุ คือ รู้จักความ จริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมตา รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล รู้จักวิเคราะห์สาเหตุของ สถานการณ์และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล อาทิ นักเรียนรู้ว่าจะเรียนอย่างไร ต้องปฏิบัติ อย่างไร ภิกษุรู้ว่าหลักธรรมข้อนั้นๆ คืออะไร มีอะไรบ้าง พระมหากษัตริย์ทรงทราบว่า หลักการปกครองตามราชประเพณีเป็นอย่างไร มีอะไรบ้าง รู้ว่าจะต้องกระทำเหตุอันนี้ หรือ กระทำตามหลักการข้อนี้จึงจะให้เกิดผลที่ต้องการอันนั้น เป็นต้น

1.3 อัตถัญญา หมายถึง รู้จักผลความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมาย หรือรู้จักผล คือ รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำหรือความเป็นไปตามหลัก เช่น รู้ว่าหลักกรรมหรือภายิตข้อนั้นๆ มีความหมายว่าอย่างไร หลักนั้นๆ มีความมุ่งหมายอย่างไร กำหนดไว้หรือพึงปฏิบัติเพื่อประสงค์ประโยชน์อะไร การที่ตนกระทำอยู่มีความมุ่งหมายอย่างไร เมื่อทำไปและจะบังเกิดผลอะไรบ้าง เป็นต้น

1.4 อัตถัญญา หมายถึง ความรู้จักตน คือ รู้ว่าตัวเรานั้นว่ามีสถานภาพเป็นอะไร ฐานะ ภาวะ เพศ กำเนิด ความรู้ ความสามารถ ความถนัดและคุณธรรม เป็นต้น ว่าขณะนี้เท่าไร อย่างไร แล้วประพฤติให้เหมาะสมและรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป

1.5 มัตถัญญา หมายถึง รู้จักประมาณ ความรู้จักประมาณ คือ ความพอดี เช่น ภิกษุรู้จักประมาณในการรับและบริโภคปัจจัยสี่ ศฤกษ์รู้จักประมาณในการใช้จ่ายโภคทรัพย์ นักเรียนรู้จักประมาณ กำลึงของตนเองในการทำงาน รัฐบาลรู้จักประมาณการเก็บภาษี และการใช้งบประมาณในการบริหารประเทศ เป็นต้น

1.6 กาลัญญา หมายถึง รู้จักกาลความรู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่จะต้องใช้ในการประกอบกิจการทำหน้าที่การทำงาน เช่น ให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา ให้เหมาะสมเวลา เป็นต้น

1.7 ปริสญญา หมายถึง รู้จักชุมชนความรู้จักบริษัท คือ รู้จักกลุ่มบุคคล รู้จักหมู่คณะ รู้จักชุมชนและรู้จักที่ประชุม รู้กิจวิยาที่จะประพฤติดต่อชุมชนนั้นๆ ว่าชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหาต้องทำกิจวิยาหรือปฏิบัติแบบนี้จะต้องพูดอย่างไร ชุมชนนี้ควรสงเคราะห์อย่างไร เป็นต้น

1.8 บุคคลปโรปรัญญา หมายถึง รู้จักบุคคลความรู้จักบุคคล คือ ความแตกต่างแห่งบุคคลว่า มีอริยาศัย มีความสามารถมีคุณธรรม เป็นต้น ผู้ใดหยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นๆ ด้วยดี ว่าควรจะคบหรือไม่ จะใช้ จะดำเนินหรือยกย่อง และแนะนำสั่งสอนอย่างไร เป็นต้น

ดังนั้น ในการวางแผนในการพัฒนาชุมชนจะต้องมีหลักธรรมทั้ง 7 ประการนี้ กล่าวคือ ต้องรู้เหตุของการพัฒนา รู้ผลว่าการพัฒนานั้นจะให้ผลอย่างไร รู้ตนหมายถึงรู้ตัวเองว่ามีความต้องการอย่างไร รู้ประมาณ คือ รู้จักพอดีเพียงพอ รู้กาลคือรู้ระยะเวลา รู้ชุมชน คือ รู้บริบทของชุมชนตนเอง รู้บุคคล ต้องรู้จักความแตกต่างของบุคคลในชุมชนด้วย จึงจะทำให้การวางแผนพัฒนาเป็นไปอย่างมีระบบขั้นตอนที่ชัดเจน สามารถที่จะตอบใจทุกสิ่งที่ต้องการอยากให้เป็นได้

## แนวคิดตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

### 1. ความสำคัญ

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่ชี้แนวทางการดำรงชีวิตที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระราชดำรัสแก่ชาวไทยนับตั้งแต่ปี พ.ศ.2517 เป็นต้นมา และถูกพูดถึงอย่างชัดเจนในวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ.2540 เพื่อเป็นแนวทางการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของประเทศไทย ให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนในกระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ เศรษฐกิจพอเพียงมีบทบาทต่อการกำหนดอุดมการณ์การพัฒนาของประเทศ โดยปัญญาชนในสังคมไทยหลายท่านได้ร่วมแสดงความคิดเห็น อย่างเช่น ศ.นพ.ประเวศ วะสี ศ.เสน่ห์ จามริก ศ.อภิรักษ์ พันธเสน และ ศ.จักรทิพย์ นาดสุภา โดยเชื่อมโยงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเข้ากับวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งเคยถูกเสนอมาก่อนหน้าโดยองค์กรพัฒนาเอกชนจำนวนหนึ่งนับตั้งแต่พุทธทศวรรษ 2520 และได้ช่วยให้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางในสังคมไทย

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิในทางเศรษฐกิจและสาขาอื่นๆ มาร่วมกันประมวลและกลั่นกรองพระราชดำรัสเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อบรรจุในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 และได้จัดทำเป็นบทความ เรื่อง “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” และได้นำความกราบบังคลทูลพระกรุณาขอพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัย เมื่อวันที่ 22 ตุลาคม พ.ศ.2542 โดยทรงพระกรุณาปรับปรุงแก้ไขพระราชทานและทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้นำบทความที่ทรงแก้ไขแล้วไปเผยแพร่ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนประชาชนโดยทั่วไป เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน พ.ศ.2542

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนี้ได้รับการเชิดชูเป็นอย่างสูงจากองค์การสหประชาชาติ ว่าเป็นปรัชญาที่มีประโยชน์ต่อประเทศไทยและนานาประเทศ และสนับสนุนให้ประเทศสมาชิกยึดเป็นแนวทางสู่การพัฒนาแบบยั่งยืน โดยมีนักวิชาการและนักเศรษฐศาสตร์หลายคนเห็นด้วยกับแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง แต่ในขณะเดียวกันบางสื่อได้มีการตั้งคำถามถึงการยกย่องขององค์การสหประชาชาติ รวมทั้งความน่าเชื่อถือของรายงานศึกษาและทำที่ขององค์การ



## 2. แนวคิดของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้พัฒนาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อที่จะให้พสกนิกรชาวไทยได้เข้าถึงทางสายกลางของชีวิตและเพื่อคงไว้ซึ่งทฤษฎีของการพัฒนาที่ยั่งยืน ทฤษฎีนี้เป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิตซึ่งอยู่ระหว่าง สังคมระดับท้องถิ่นและตลอดระดับสากล จุดเด่นของแนวปรัชญานี้ คือ แนวทางที่สมดุลโดยชาติสามารถทันสมัยและก้าวสู่ความเป็นสากลได้ โดยปราศจากการต่อต้านกระแสโลกาภิวัตน์และการอยู่ร่วมกันของทุกคนในสังคม

หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีความสำคัญในช่วงปี พ.ศ.2540 ซึ่งเป็นช่วงที่ประเทศไทยต้องประสบปัญหาภาวะทางเศรษฐกิจ และต้องการรักษาความมั่นคงและเสถียรภาพ เพื่อที่จะขึ้นหัดในการไม่พึ่งพาผู้อื่นและพัฒนานโยบายที่สำคัญเพื่อการฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริว่า มันไม่ได้มีความจำเป็นที่เราจะกลายเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ พระองค์ได้ทรงอธิบายว่า ความพอเพียงและการพึ่งตนเองคือ ทางสายกลางที่จะป้องกันการเปลี่ยนแปลงความไม่มั่นคงของประเทศได้

จรัญ อิศรางกูร ณ อยุธยา (2548 : 41-47) ประธานคณะกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง อธิบายถึงการพัฒนามตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ว่าเป็นการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวตลอดจนการใช้ความรู้ ความรอบคอบและคุณธรรมประกอบการวางแผน การตัดสินใจและการกระทำต่างๆ ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดี ที่ไม่มากและไม่น้อยจนเกินไป ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่พอประมาณ ความมีเหตุผล หมายถึง การใช้หลักเหตุผลในการตัดสินใจเรื่องต่างๆ โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นอย่างรอบคอบ การมีภูมิคุ้มกันที่ดี หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับต่อผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงรอบตัว ปัจจัยเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้นั้นจะต้องอาศัยความรู้และคุณธรรมเป็นเงื่อนไขพื้นฐาน กล่าวคือ เงื่อนไขความรู้ หมายถึง ความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังในการดำเนินชีวิตและการประกอบการงาน ส่วนเงื่อนไขคุณธรรม คือ การยึดถือคุณธรรมต่างๆ อาทิ ความซื่อสัตย์สุจริต ความอดทน ความเพียร การมุ่งต่อประโยชน์ส่วนรวม และการแบ่งปันและอื่นๆ ตลอดเวลาที่ประยุกต์ใช้ปรัชญา

อภิชัย พันทรเสน (2549 : 25) ผู้อำนวยการสถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม ได้จัดแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงว่าเป็นข้อเสนอในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจตามแนวทางของพุทธธรรมอย่างแท้จริง” ทั้งนี้เนื่องจากในพระราชดำรัสหนึ่ง ได้ให้คำอธิบายถึงเศรษฐกิจพอเพียง ว่าคือ ความพอประมาณ ซื่อตรง ไม่โลภมากและต้องไม่เบียดเบียนผู้อื่น

ระบบเศรษฐกิจพอเพียงมุ่งเน้นให้บุคคลสามารถประกอบอาชีพได้อย่างยั่งยืน และใช้จ่ายเงินที่ได้มาอย่างพอเพียงและประหยัด ตามกำลังของเงินของบุคคลนั้น โดยปราศจากการกู้หนี้ยืมสินและด้ามีเงินเหลือ ก็แบ่งเก็บออมไว้บางส่วนช่วยเหลือผู้อื่นบางส่วน และอาจจะใช้จ่ายมาเพื่อปัจจัยเสริมอีกบางส่วน สาเหตุที่แนวทางการดำรงชีวิตอย่างพอเพียง ได้ถูกกล่าวถึงอย่างกว้างขวางในขณะนี้ เพราะสภาพการดำรงชีวิตของสังคมทุนนิยมในปัจจุบันได้ถูกปลูกฝัง สร้างหรือกระตุ้น ให้เกิดการใช้จ่ายอย่างเกินตัว ในเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องหรือเกินกว่าปัจจัยในการดำรงชีวิต เช่น การบริโภคเกินตัว ความบันเทิงหลากหลายรูปแบบ ความสวยความงาม การแต่งตัวตามแฟชั่น การพนันหรือเสี่ยงโชค เป็นต้น จนทำให้ไม่มีเงินเพียงพอเพื่อตอบสนองความต้องการเหล่านั้น ส่งผลให้เกิดการกู้หนี้ยืมสิน เกิดเป็นวัฏจักรที่บุคคลหนึ่งไม่สามารถหลุดออกมาได้ ถ้าไม่เปลี่ยนแนวทางในการดำรงชีวิต

สุเมธ ตันติเวชกุล (2549 : 23) ได้กล่าวว่า หลายๆ คนกลับมาใช้ชีวิตอย่างคนจน ซึ่งเป็นการปรับตัวเข้าสู่คุณภาพและการลงมือทำด้วยความมีเหตุมีผล เป็นคุณค่าของเศรษฐกิจพอเพียง

โดยสรุป หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นหลักปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงคิดค้นขึ้นภายใต้สภาพสังคมเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลง เน้นให้คนรู้จักพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันที่ดี ภายใต้เงื่อนไขความรู้และคุณธรรม

เศรษฐกิจพอเพียงเชื่อว่าจะสามารถปรับเปลี่ยน โครงสร้างทางสังคมของชุมชนให้ดีขึ้น โดยมีปัจจัย 2 อย่างคือ

1. การผลิตจะต้องมีความสัมพันธ์กันระหว่าง ปริมาณผลผลิตและการบริโภค
2. ชุมชนจะต้องมีความสามารถในการจัดการทรัพยากรของตนเอง

ผลที่เกิดขึ้นคือเศรษฐกิจพอเพียงสามารถที่จะคงไว้ซึ่งขนาดของประชากรที่ได้สัดส่วน ใช้เทคโนโลยีได้อย่างเหมาะสมและรักษาสมดุลของระบบนิเวศ และปราศจากการแทรกแซงจากปัจจัยภายนอก การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐานคือ ความพอมีพอกินพอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและใช้อุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควรและปฏิบัติได้

แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้น โดยลำดับต่อไป หากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจขึ้นให้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศและของประชาชน โดยสอดคล้องด้วยก็จะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่างๆ ขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวได้ในที่สุด พระบรมราชาวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วันพฤหัสบดีที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ.2517

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ยึดหลักทางสายกลาง ที่ชี้แนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติของประชาชนในทุกระดับให้ดำเนินไปในทางสายกลาง มีความพอเพียงและมีความพร้อมที่จะจัดการต่อผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลง ซึ่งจะต้องอาศัยความรอบรู้ รอบคอบ และระมัดระวังในการวางแผนและดำเนินการทุกขั้นตอน ทั้งนี้ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นการดำเนินชีวิตอย่างสมดุลและยั่งยืน เพื่อให้สามารถอยู่ได้แม้ในโลกโลกาภิวัตน์ที่มีการแข่งขันสูง หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สามารถที่จะสรุปได้เป็นแผนภาพ ดังนี้



แผนภาพที่ ๑ หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ที่มา : <http://www.gotoknow.org/posts/392796>

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ทรงปรับปรุงพระราชทานเป็นที่มาของนิยาม 3 ห่วง 2 เงื่อนไข ที่คณะกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการการ

พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นำมาใช้ในการรณรงค์เผยแพร่ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงผ่านช่องทางสื่อต่างๆ อยู่ในปัจจุบัน ซึ่งประกอบด้วยความพอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน บนเงื่อนไข ความรู้และคุณธรรม

### 3. ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง

ประกอบด้วยคุณสมบัติ ดังนี้

- 3.1 ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ
- 3.2 ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ

3.3 ภูมิคุ้มกัน หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต โดยมีเงื่อนไขของการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียง 2 ประการ ดังนี้

3.3.1 เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในการปฏิบัติ

3.3.2 เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต เพราะฉะนั้นในการขับเคลื่อนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น จึงต้องอาศัยฐานคิดจากหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพราะเป็นหลักปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงคิดค้นขึ้นภายใต้บริบทของประเทศไทย ซึ่งเป็นประเทศเกษตรกรรมและมีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เหมาะสมกับคนไทยที่จะนำไปปฏิบัติตามให้มีความอยู่ดีกินดีได้อย่างยั่งยืน

## เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

### 1. งานวิจัยในประเทศ

สุภาวดี วาทิกทินกร (2552 : 95-105) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การวิจัยและพัฒนา “กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต” เพื่อที่จะออกแบบกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้สอดคล้อง

กับสภาพปัญหาและความต้องการของผู้เรียน สามารถใช้ในการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความต้องการเรียนรู้ ตลอดชีวิต ได้จริง โดยใช้พื้นที่บ้านเสี้ยว หมู่ที่ 6 ตำบลยม อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน บุคลากรของสำนักงาน กศน. จังหวัดน่าน ครู กศน. ของจังหวัดน่าน รวม 103 คน ผลการวิจัยพบว่า “กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต” ที่มีความเหมาะสมกับการใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต ประกอบด้วย 1. ขั้นตอนการเรียนรู้ 4 ขั้น คือ ขั้นที่ 1 ปรับวิถีคิด (เรียนรู้ชีวิต) ขั้นที่ 2 สาธิตวิธีทำ (เปิดโลกทัศน์ เรียนรู้ชุมชนอื่น) ขั้นที่ 3 นำมาปฏิบัติ (เข้าถึงตน ประเมินตนเอง) ขั้นที่ 4 พัฒนาต่อยอด (วางแผนการเรียนรู้ต่อเนื่อง)

เนื้อหาการเรียนรู้เพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต ประกอบด้วย 1.การเรียนรู้เรื่องชีวิต โดยการเรียนรู้การปรับกระบวนการคิด 2.การเปิดโลกทัศน์ โดยการเรียนรู้จากการศึกษาข้อมูลชุมชนอื่น 3.การเข้าถึงตนเอง เป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้คนรู้จักตนเอง เรียนรู้ทางเลือกเพื่อนำไปสู่การเลือกทางเลือกที่เหมาะสมกับศักยภาพและทุนของตนเอง 4.การวางแผนการเรียนรู้ต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความรู้ต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความรู้ที่สามารถแก้ไขปัญหาชีวิตหรือพัฒนาต่อยอดได้ 3.วิธีการจัดการเรียนรู้ มีรูปแบบการเรียนรู้ เป็นไปตามอธยาศัย ชวนกันมาคิด ชวนกันมาคุย ชวนกันมาค้นหาความรู้เดิมและสร้างความรู้ใหม่ มีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และมีการเรียนแบบชั้นเรียนบ้างเป็นบางครั้ง มีครู กศน. เป็นผู้อำนวยความสะดวกในการจัดกระบวนการเรียนรู้ 4. เรียนรู้บนฐานวิถีของชุมชน ผู้เรียน คือคนทุกคนในชุมชน 5. มีเครือข่ายการเรียนรู้พัฒนาต่อยอดความรู้ให้เกิดการเรียนรู้ต่อเนื่อง

สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล (2550 : 111-125) ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง อนาคต รูปแบบสังคมแห่งการเรียนรู้ เพื่อการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์เชิงบวก สำหรับชุมชน ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1.วิเคราะห์และสังเคราะห์รูปแบบสังคมแห่งการเรียนรู้จากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งในประเทศและต่างประเทศ 2.ศึกษาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ เกี่ยวกับการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ เพื่อปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์เชิงบวก สำหรับชุมชนประกอบด้วย องค์ประกอบหลักที่สำคัญ 5 ประการ ได้แก่ 1) องค์ประกอบสังคมแห่งการเรียนรู้ 2) หลักการสำคัญสำหรับการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ 3) กระบวนการในการพัฒนาสังคม แห่งการเรียนรู้ 4) ยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ 5) ปัจจัยแห่งความสำเร็จ ซึ่งองค์ความรู้ที่ได้สามารถใช้เป็นแนวทางการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรม และเสริมสร้างระบบบูรณาการการศึกษาตลอดชีวิตในชุมชน

เกียรติชัย วีระญาณนนท์ (2549 : 380-394) ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง กลยุทธ์การพัฒนานวัตกรรมการบริการสำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษารูปแบบของธุรกิจบริการสำหรับผู้สูงอายุที่มีอยู่ในปัจจุบัน ความต้องการที่แท้จริงของผู้สูงอายุต่อการได้รับการบริการในด้านต่างๆ แสวงหาแนวทางการพัฒนาให้รูปแบบของธุรกิจให้บริการที่ทันสมัย มีคุณค่า และนำเสนอกลยุทธ์การพัฒนานวัตกรรมการบริการสำหรับผู้สูงอายุ ผลการวิจัยพบว่า การให้บริการผู้สูงอายุในประเทศมี 3 กลุ่ม คือ กลุ่มแรกเป็นภาครัฐ กลุ่มที่สองเป็นของมูลนิธิ และกลุ่มที่สาม เป็นของภาคเอกชนที่ทำ เป็นธุรกิจ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสถานดูแลคนชราที่อ่อนแอ (Nursing Home) และมีโครงการที่อยู่อาศัยพร้อมบริการด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุที่ทำเป็นรูปธรรมอยู่เพียงแห่งเดียวในขณะนั้น รูปแบบธุรกิจบริการสำหรับผู้สูงอายุแบบครบวงจร ได้แก่ PARADISE Model และกลยุทธ์การขับเคลื่อนคือ FINALE-HOME Model ซึ่งมีความหมายถึง ความเป็นบ้านที่มีความสุข บ้านที่มีชีวิตจิตใจ บ้านที่เต็มไปด้วยความรัก ความอบอุ่น ที่เจ้าของบ้านจะอยู่ได้ตลอดชีวิต โดยอักษรแต่ละตัวมีความหมายดังนี้ F (Finance) หมายถึง การเตรียมแผนการเงินที่ดีทั้งสำหรับเจ้าของ โครงการและลูกค้า Flexibility หมายถึง ต้องมีความยืดหยุ่นในการดำเนินการ I (Innovation) หมายถึง พัฒนาสร้างสรรค์บริการใหม่ๆ ตลอดเวลา Integration หมายถึง การบูรณาการธุรกิจระบบบริการและระบบคน เข้าด้วยกัน N (Nursing) หมายถึง การให้การดูแล Nicety หมายถึง ความเมตตาอ่อนโยนมีมิตรไมตรี และ ประณีต พิถีพิถัน A (Assurance) หมายถึง การสร้างความเชื่อมั่นให้ลูกค้า Alliance หมายถึง การเป็นพันธมิตรกับธุรกิจอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง L (Love) หมายถึง การให้บริการด้วยความรักความเอื้ออาทร Luxury (Level of Luxury) หมายถึง ความหรูหราคืออย่างเหมาะสมกับฐานะลูกค้า E (Entertainment) หมายถึง การทำให้ลูกค้ามีความเพลิดเพลิน Empathy หมายถึง การเอาใจใส่ดูแลลูกค้า

นิวัฒน์ ศรีบุญนาถ (2552 : 375-458) ได้ทำการวิจัย เรื่อง รูปแบบที่เหมาะสมสำหรับการจัดการหมู่บ้านเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนแบบพอเพียงในอนุภูมิภาคุ่มน้ำโขง : กรณีศึกษาหมู่บ้านในจังหวัดสุรินทร์ โดยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัย เพื่อ 1) ศึกษาบริบทชุมชนและปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนแบบพอเพียง 2) เพื่อหากรอบ เคนท์ ตัวชี้วัดการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนแบบพอเพียง และ 3) เพื่อหารูปแบบเนื้อหา กระบวนการที่เหมาะสมสำหรับการจัดการหมู่บ้านเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนแบบพอเพียง โดยใช้กระบวนการวิจัยและพัฒนาที่ประชาชนเป็นผู้วิจัยชุมชนของตนเอง (PR O D) ผลการวิจัย พบว่าบริบทชุมชนและปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต

ของประชาชนบ้านคาบเหนือ คือ สภาพหมู่บ้านมีแหล่งน้ำใหญ่ ในอดีตเคยเป็นเส้นทางผ่านเข้าสู่ประเทศกัมพูชา คนในชุมชนยึดมั่นในพุทธศาสนาและขนบธรรมเนียมประเพณี มีการนำทุนทางปัญญา ทุนทางสังคมมาพัฒนาชุมชน ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตบ้านคาบเหนือ มี 52 ปัจจัย ชุมชนสืบเนื่อง เมืองปากเซ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มี 53 ปัจจัย ผลการหาคออบ เกณฑ์ ตัวชี้วัด คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนคาบเหนือให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีแบบพอเพียงได้ เกณฑ์ 5 ด้าน ผลการหาตัวชี้วัด ได้ 44 ตัวชี้วัด ขับเคลื่อน โครงการสู่การปฏิบัติ 39 โครงการ ผลการหารูปแบบ เนื้อหากระบวนการ ได้รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิต ที่ชุมชนใช้กระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนาจิตสำนึก โดยมีกระบวนการเรียนรู้และการจัดการชีวิต จัดการทรัพยากร จัดระบบเศรษฐกิจสังคมของชุมชน

มานิตย์ ชาติโย (2554 : 86-90) ได้ศึกษาวิจัย รูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการตำบลนำอยู่สำหรับเด็กและเยาวชน โดยใช้หลักการสิ่งแวดล้อมศึกษา โดยมีความมุ่งหมายเพื่อ ศึกษาสภาพปัญหาและการมีส่วนร่วมในการจัดการตำบลนำอยู่สำหรับเด็กและเยาวชน เพื่อสร้างและประเมินรูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการตำบลนำอยู่สำหรับเด็กและเยาวชน และเพื่อศึกษาผลการใช้รูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการตำบลนำอยู่สำหรับเด็กและเยาวชน ผลการศึกษาพบว่าสภาพปัญหาและการมีส่วนร่วมในการจัดการตำบลนำอยู่สำหรับเด็กและเยาวชน ของแต่ละด้าน โดยรวมอยู่ในระดับมาก รูปแบบที่เหมาะสมในการจัดการตำบลนำอยู่สำหรับเด็กและเยาวชน โดยใช้หลักการทางสิ่งแวดล้อมศึกษา ของตำบลโหรา คือ รูปแบบการมีส่วนร่วม HORA Model เด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมการจัดการตำบลนำอยู่สำหรับเด็กและเยาวชน หลังเข้าร่วมกิจกรรมสูงกว่าก่อนร่วมกิจกรรม อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 และมีความตระหนักและการมีส่วนร่วมโดยรวมอยู่ระดับมาก

### 13.2 งานวิจัยต่างประเทศ

Harison. (1998 : 2) ได้วิจัยเรื่องการเรียนรู้ของชุมชน และทุนทางสังคม : “เพียงแต่การพูดคุยกันเล็กน้อย” โดยตั้งสมมติฐานการวิจัยว่าคุณภาพและปริมาณ (ผลผลิต) ของกิจกรรมระหว่างกัน (Interactivity) จะพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชน การเก็บข้อมูลจากชุดตัวชี้วัดการเรียนรู้ของชุมชน การบันทึกเสียง การสัมภาษณ์ และเขียนบันทึกของผู้เข้าร่วมวิจัย จำนวน 30 คน ผู้วิจัยกล่าวว่าชุมชนภูมิภาคจะมีศักยภาพในความชำนาญของผู้คน ทรัพยากร และสิ่งอำนวยความสะดวกมากกว่าที่คนส่วนใหญ่จะรู้โดยทุนทางสังคมและความไว้วางใจที่เข้มแข็ง นอกเหนือจากคุณลักษณะเหล่านี้เครือข่ายการเรียนรู้ที่ไม่เป็นทางการเป็นสิ่งที่คนส่วนใหญ่มักไม่นึกถึงและนำมาใช้ เพราะกิจกรรมเหล่านี้ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของนโยบายการเรียนรู้

ที่ได้รับการยอมรับ กิจกรรมการเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกวันและมากมาย การเรียนรู้อาจเกิดขึ้นที่สโมสรท้องถิ่น หรือการรวมกลุ่ม เช่น การพบปะสมาคมของกลุ่มสตรีโรตารีคลับ สถานที่เล่นกีฬา การรวมตัวของกลุ่มเพื่อน การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ระหว่างการกลับบ้านของเด็ก การพูดคุยกับข้างบ้าน การผ่อนคลายในสถานบันเทิงหรือภายหลังไปโบสถ์ ข้อค้นพบที่สำคัญคือ สิ่งที่เราในอดีตจำเป็นต้องได้รับการยอมรับและสืบทอดไปยังรุ่นต่อไปในอนาคต ซึ่งมาจากความทรงจำของคนหนุ่มสาวที่เข้าร่วมทดลอง การเรียนรู้เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มของสมาชิกในชุมชน ซึ่งการรวมกลุ่มทำให้เกิดการพูดคุย สอน แลกเปลี่ยน สนับสนุนซึ่งกันและกัน

Talala. *et.al.* (2008 : 25-27) ศึกษาปัญหาสุขภาพทางจิตของผู้ใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางสังคมในฟินแลนด์ พบว่า ปัญหาสุขภาพทางจิตสัมพันธ์กับระดับการศึกษา ตำแหน่งงาน สิ่งแวดล้อมและครอบครัว ผู้มีการศึกษาน้อยมีสุขภาพทางจิตต่ำในทุกเพศ แต่ในเพศชายจะมีสุขภาพทางจิตสูงกว่าเพศหญิงในเรื่องการนอนไม่หลับและความเครียด ขณะนี้ที่การทำงานมีความสัมพันธ์กับระดับสุขภาพทางจิตในเพศชาย ผู้ที่ไม่มีสังคมมีปัญหาสุขภาพทางจิตสูงกว่าผู้ที่มีสังคม ครอบครัวที่ไม่มีเด็กในบ้าน หญิงจะมีสุขภาพทางจิตสูงกว่าเพศชาย

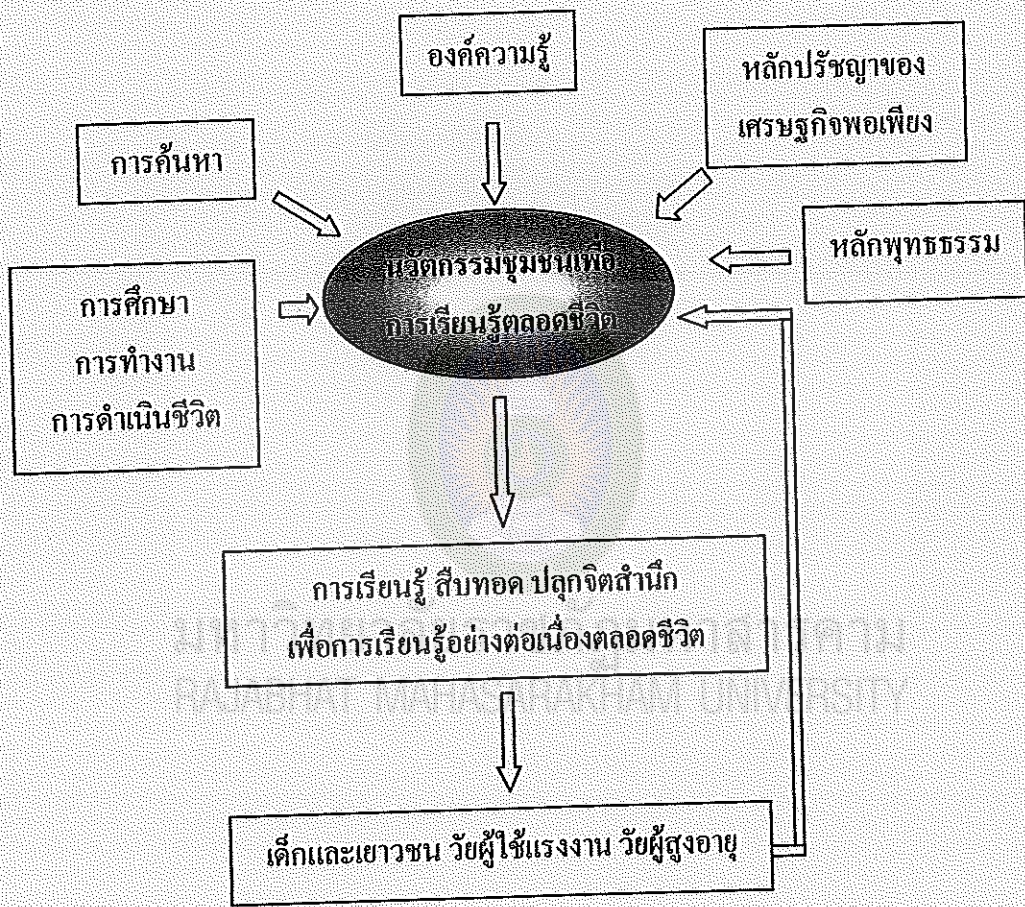
Springer. *et.al.* (2007 : 7-8) ศึกษาสุขภาพกายและจิตในระยะยาวของชายและหญิงที่ถูกปฏิบัติอย่างไม่ถูกต้องตั้งแต่วัยเด็กจากกลุ่มตัวอย่างผู้ใหญ่จำนวน 2,000 คน ในรัฐวิสคอนซิน สหรัฐอเมริกา พบว่า ร้อยละ 11.4 เคยถูกทารุณกรรมจากพ่อแม่ และมีผลกับนิสัยด้านลบ ความเครียด ความกังวล ความวิตก และโรคทางร่างกาย ในกลุ่มเดียวกันนี้ยังมีปัญหาความเจ็บป่วยรุนแรงมากกว่าผู้ที่ไม่เคยถูกทารุณกรรม ผลการวิจัยยังชี้ว่า ผลจากการถูกทารุณกรรมในวัยเด็กสามารถส่งผลทำให้เกิดปัญหาสุขภาพทางจิตและร่างกายแม้ว่าบุคคลนั้นจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่แล้วในอีกหลายปีต่อมา

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พอจะสรุปได้ว่าการเรียนรู้ตลอดชีวิตของบุคคลในชุมชน เป็นเรื่องของแต่ละคน ที่จะต้องค้นหาว่าตนเองมีปัญหาอะไร มีความต้องการอะไร ขาดทักษะใดในการทำงานและการดำเนินชีวิต มีแนวทางที่จะแก้ไขอย่างไร และจะลงมือปฏิบัติอย่างไร จึงจะประสบผลสำเร็จ โดยอาศัยการขับเคลื่อน ให้เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนนั้นมีความสำคัญเป็นอย่างมาก ที่จะทำให้การขับเคลื่อนการเรียนรู้ตลอดชีวิตในชุมชนให้เกิดสิ่งใหม่ๆ องค์กรความรู้ใหม่ เกิดนวัตกรรมชุมชนที่ประสบผลสำเร็จ ไม่ว่าจะเป็นการมีส่วนร่วมจากส่วนราชการหน่วยงาน รัฐวิสาหกิจ รวมทั้งคนในชุมชนเอง ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือ ร่วมใจ กลวิธีที่จะส่งเสริมและสนับสนุนให้คนในชุมชน



ได้แสดงออก ชวนกันคิด ชวนกันคุย ชวนกันทำเพื่อให้ชุมชนเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง คนในชุมชน  
เรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพ เพราะถ้าสิ่งใดที่ชุมชนได้เป็นผู้ลงมือทำด้วยตนเอง จะทำ  
ให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป

กรอบแนวคิดในการวิจัย



แผนภาพที่ 10 กรอบแนวคิดในการวิจัย